SOTHØNA

Østensjøvannets Venner
Nr. 61 – juni 2021 – Årgang 32

Innhold

Leder ... 3
Fra innsjø til rensedam? Vannkvalitet og forurensing ... 4
«Nye Eterfabrikken» ... 7
Revestengsel ved hettemåkeøy ... 8
Saueslipp på Bekkasinmyra ... 9
Dugnadene våren 2021 ... 10
Folkehelse på isen ... 12
Selsnepe – en giftig plante ... 15
En veiskjæring i grunnfjellet ... 16
Krokus – dikt ... 17
Østensjøbekken – et vassdrag i Østmarka ... 18
Russekål – fjern den! ... 21
Bygdeborgen på Midtåsen ved Skullerudkrysset ... 22
Nye tiltak i miljøparken, skilt, plattinger og snarveier ... 24
Fotografen Kjersti Holst – presentasjon ... 26
Gulspurv – årets fugl ... 28
Morten Falck – minneord ... 29
Fugler ved Østensjøvannet i 2020 ... 30
Ny utnyttelse av den gamle fiskebryggen ... 31
Nye arter ... 32
Vannrikse og kvartbekkasin ... 35
Trolsk stemning ... 36
Bisol – hva er det? ... 37
Høystubber og liggende stammer ... 38
Gråselje – vanlig vegetasjonstype ... 40
Poplene halvert ... 41
Snodige formasjoner i skogen ... 42
Rørfornyelse uten graving ... 44
Bogerudveien 15 ... 45
Broforbindelse sør for parkeringsplassen ... 45
Mer støy under enn over isen ... 46
Fugleinfluensaen er her ... 47
Besøkssenter våtmark Oslo ... 48
Panikkdagen 10. april 1940
– overlærer Johan Evjes beretning ... 49

Oppdaget forurensning eller skadde dyr?
Ved forurensning, oljeutslipp eller lignende, kontakt vann og avløpsetatens telefonvakt: 23 43 79 00 (hele døgnet!). Ser du skadde dyr som kunne trenge hjelp, ring dyre-ambulansen på 02222 (kommunal instans) eller fuglehjelpen: 911 65 789.

Østensjøvannets Venner

Postboks 77 Oppsal, 0619 Oslo

Redaksjon: Amund Kveim (ansv.red.)
Leif-Dan Birkemoe (redaktør), Audun Brekke Skrindo, Tore Nesbakken og Hans-Petter Jensen

Layout/design: LOUD AND CLEAR AS
Grafisk produksjon: 07 Media

E-post/nettsider:
post@ostensjovannet.no
www.ostensjovannet.no
Følg oss på facebook

Sothøna: ISSN: 1504-0615
Organisasjonsnummer: 983 034 446
Driftskonto: 7874 05 56761
Logo: Anne Durban
Opplag: 2400

Foreningens styre:

Leder:
Amund Kveim, 975 44 552
E-post: amund.kveim@ostensjovannet.no

Nestleder:
Finn A. Gulbrandsen, 481 58 776
E-post: fi-gul@online.no

Styremedlem/sekretær:
Tore Nesbakken, 970 11 340
E-post: tore-nes@online.no

Styremedlem/kasserer:
Sigrun Antonsen, 924 66 266
E-post: siant@hotmail.no

Styremedlemmer:
Leif-Dan Birkemoe, 901 25 523
E-post: dbirkemo@online.no

Lise M. Johansen, 909 14 614
E-post: lisemarry@gmail.com

Paul Fekjær, 908 49 803
E-post: paulf@online.no

Varamedlemmer:
Grete Edholm, Eirik Wærner,
Tiril Andersen, Hans-Petter Jensen

Valgkomite:
Tore Nesbakken, Jenny Helen Stillerud,
Audun Brekke Skrindo

Medlemsendringer meldes til:
Bjørn Steensrud, 22 27 01 03
E-post: bsteens@online.no

Besøkssenter våtmark Oslo
E-post: post@vatmarkoslo.no
www.vatmarkoslo.no

Revisor: BDO AS

Medlemskontingent:
Hovedmedlem kr. 200
Husstandsmedlem kr. 20
Foreninger o. l. kr. 400
Firma/bedrift o. l. kr. 800

Konto for medlemskontingenter: 5082 07 54112

Redaksjonen avsluttet 26.05.2021

Forsidebilde: Kjersti Holst
Toppdykkere i parringsdans ved utløpet av Bølerbekken, april 2019. Canon 7D mark 11.

Leder:

RIS OG ROS TIL BYRÅDET

Både i valgkampen og i Østensjøerklæringen kom AP, SV og MDG med mange løfter om styrket vern og skjøtsel av Østensjøområdet. Dessverre har disse partiene sviktet i flere viktige saker frem til nå. Vi kan nevne både de store inngrepene i miljøparken og buffersonene nord for Manglerud skole, og byrådets ja til blokker i skogkanten på Bogerud. Men det er også mange små beslutninger som sakte, men sikkert tar oss i feil retning.

Viktige punkter i den nye foreslåtte forvaltningsplanen skulle stanset denne farlige utviklingen, men den ligger fremdeles i en skrivebordsskuff i rådhuset et sted, i påvente av behandling i byrådet. Det er selvsagt ikke godt nok.

Viktig signaleffekt

Men Byrådet gjør også gode ting for Østensjøområdet. Et godt eksempel er at de stanset videre planlegging av utbygging ved Eterfabrikken, selv om det i virkelighetene bare var en utsettelse av saken. Videre offentliggjorde de i slutten av mai sitt forslag til revidert Oslo-budsjett. Her er det viktigste signalet at man bevilger penger for å komme ordentlig i gang med planene om utvidet og forsterket vern av miljøparken og buffersonene, samt ny reguleringsplan som skal muliggjøre etablering av nytt våtmarkssenter.

Det bevilges også penger til naturfaglig skjøtsel og restaurering, bekjempelse av fremmede arter, tilrettelegging for hekkende fugl, utbedring av turvei og informasjonstiltak. Noe av dette er tiltak som allerede er besluttet og i ferd med å realiseres, men uansett er dette en gladmelding for Østensjøvannet. Særlig tatt i betraktning hvor anstrengt kommuneøkonomien er i disse tider.

Bygningsvern er også miljøvern

I disse dager legges en ny kulturmiljømelding ut på høring. Ifølge medieomtale går man nå i større grad enn tidligere inn for å bevare gamle bygg i stedet for å rive og bygge nytt. I tillegg vil man også opprette en «grønn» liste for bygninger med lavere verneverdi enn de som er på «gul» liste. Dette gjelder eldre bygninger som gjerne har lokal kulturhistorisk verdi og er lokalt identitetsskapende. I vår bydel er det en rekke slike, men det første vi tenker på er selvfølgelig den samlede bygningsmasse tilknyttet Eterfabrikken. Vi støtter tanken.

Nedsaltet rensedam?

I en ny forskningsrapport advares det nå om utviklingen i vannkvaliteten i Østensjøvannet. Vannet mottar stadig forurensninger fra kloakknettet, overvann med stadig mer salt og tungmetaller og det er i praksis ikke oppnådd noen forbedringer på 30 år. Her er det svært mye å ta tak i, og det begynner å haste. Østensjøvannet skal da ikke være en rensedam for forurensninger.

Vi trenger virkelig en redningsplan for vannet, naturen, kulturlandskapet og kulturminnene i vårt område.

Østensjø, mai 2021
Amund Kveim
Leder

Amund Kveim, Leder i Østensjøvannets Venner i samtale med byråd Lan Marie Berg. Til høyre byrådssekretær Morten Nordskag og Finn Arnt Gulbrandsen, nestleder i Østensjøvannets Venner. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 20.05.2021.

Fra innsjø til rensedam?
Vannkvalitet og forurensing

Vann er kilden til liv og det er ikke tilfeldig at Østensjøområdet har et så rikt biologisk mangfold. Så hvorledes er det egentlig med Østensjøvannet? Hvordan er det med vannkvaliteten?

Amund Kveim

Vann- og avløpsetaten har jevnlig tatt vannprøver av tilførselsbekker og ved utløpet av Østensjøvannet. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 27.10.2006.

Vannkvaliteten de siste tiårene er noe bedre enn f.eks. årene før 1990. En stor innsats for rehabilitering av kloakknettet på 1990-tallet førte til forbedringer, men så stoppet det opp og tilstanden er fremdeles dårlig. Det foreligger en rekke omfattende undersøkelser og analyser som tar for seg tilstanden, utviklingen og mulige tiltak. Øivind Løvstad (Limno-Consult) og Terje Wold (Oslo kommune, Vann- og avløpsetaten) er kanskje de som kjenner forholdene aller best.

Ny rapport advarer

I en ny rapport beskriver de Østensjøvannet de siste 40 årene som en innsjø i forandring. Vannet er i ferd med å gå fra å være en «normal» næringsrik innsjø til å bli en rensedam for avrenning av nitrogen, fosfor, salter og metaller fra de urbane omgivelsene. Særlig pekes det på at saltnivået skyter i været som forurensningskilde. Dette må skyldes den omfattende veisaltingen. Rapporten må ses som en advarsel, og de peker på behovet for nærmere undersøkelser og ikke minst tiltak.

Av tilførselsbekkene er det Smedbergbekken, Ulsrudbekken og Langerudbekken som er kraftigst forurenset. Etter at vannoverføringen fra Nøklevann opphørte i 2012 har vannkvaliteten i Bogerudmyra forverret seg betydelig.

Fremdeles mye kloakklekkasje

La oss se litt nærmere på nedbørsfeltet og hvordan vannet håndteres. Regnvann trenger normalt ned i bakken og etter hvert ut i bekker som til slutt når Østensjøvannet. I byggesonen er det imidlertid også andre forhold som påvirker vannets bevegelse. Overvann fra harde flater som tak og veier, ledes ned i overvannsnettet. Dette fungerer som underjordiske bekker, og i en viss utstrekning er de faktisk også gamle bekker som er lagt i rør. Disse overvannsrørene ligger ofte nederst i samme grøft som spillvannsnettet (kloakk) og drikkevannsnettet. Overvannsnettet er lagt uten tette skjøter for å drenere vann fra selve grøften og derved også lekkasjer fra kloakkledningene. Dette, sammen med feilkoblinger og overløp, fører til at bekkene våre stadig inneholder betydelig mengder kloakk. Dette systemet betegnes som «separatsystem» og står for mye av forurensningen til Østensjøvannet.

I andre områder i nedbørsfeltet har man såkalt «fellessystem», der kloakk og overvann går i samme rør og ledes til Bekkelaget rensestasjon. Dette gjelder særlig fra områder med eldre småhusbebyggelse. Fra disse områdene kommer det altså mindre forurensning, men ulempen er at regnvann fra disse delene av nedbørsfeltet aldri når Østensjøvannet.

Vann- og avløpsetaten har hele 8 målepunkter i tilløpsbekkene til Østensjøvannet og måler i tillegg også ved avløpet i nord. Til sammen gir dette et godt bilde av situasjonen og utviklingen.

Hva kan gjøres?

Østensjøvannet har vært gjennom flere dramatiske faser med bl.a. oljeutslipp, fiskedød og «krakk» i vannplantebestandene. Kloakken gikk i mange år mer eller mindre åpent ut i bekkene. Dette er det slutt på, men fremdeles er vannkvaliteten preget av lekkasjer, feilkoblinger og overløp. Her er det et betydelig forbedringspotensiale. Store arealer, som jordbruksarealer, idrettsanlegg, parker og hager overgjødsles og bidrar også til forurensning. Avrenning som følge av høstpløying av jorder forsterker dette, noe vi lett kunne se ved turveien mellom Bekkasinmyra og jordene til Østensjø gård denne våren.

Et annet viktig område er avrenning fra veier. For det første er den stadig økende saltingen av veier og sykkelveier et problem. Videre representerer avrenning av veistøv inneholdende bl.a. tungmetaller og andre miljøgifter et stort problem. Det skal være beregnet at for hver kjørte kilometer med bil produseres det 5-20 gram veistøv. Det er ikke uten grunn at snø på veier og i brøytekanter er svarte. Bortkjøring av forurenset snø til egnede deponier vil derfor være en fordel.

Til og med den omfattende matingen av fugl ved vannet, med etterfølgende avføring, er en forurensningskilde. Nå har endelig Bymiljøetaten fått satt opp skilt som forklarer hvorfor dette må begrenses.

Kunstgressbaner med gummigranulat er også en betydelig forurensningskilde. Granulatet inneholder mye og mange miljøgifter og det er betydelig svinn og avrenning. Dette må stanses snarest.

Blågrønnalger (den mest dominante *Anabaena spiroides*) i kanalene i sørvestenden av Østensjøvannet førte til at vannoverflaten var fullstendig dekket av en grøtaktig masse i september 2017. Fargen på matten var mørkegrønn med et skjær av blått. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 5.09.2017.

Jordbruksarealer bidrar til forurensning, særlig ved avrenning som følge av høstpløying og deretter såing. Her fra jordene på Østensjø gård. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 26.02.2021.

Når vi stadig ser at bekkene våre plutselig skifter farge, er det ofte ulovlig utslipp i tilknytning til anleggsarbeid, f.eks. tømming av byggegroper til nærmeste overvannsledning. Mange tenker ikke over at alt, både regnvann, veistøv og søppel, som forsvinner ned i rister (sandfang) langs veiene våre ender opp i Østensjøvannet. Her bør Vann- og avløpsetaten være mer offensiv i å spore og slå ned på ulovligheter.

Forurensede bunnsedimenter

Det er altså flere tiltak som kan iverksettes for å bedre situasjonen. Men nesten uavhengig av hva vi gjør vil situasjonen for Østensjøvannet være kritisk i lang tid fremover. En av årsakene er at bunnsedimentene som følge av mange års forurensning vil avgi nitrogen og fosfor i lang tid fremover. Den nye rapporten beskriver også kompliserte sammenhenger mellom alge- og vasspestoppblomstring. Vasspesten binder store mengder næringsstoffer (nitrogen og fosfor), og dersom vi kunne få deler av denne plantemassen ut av innsjøen ville dette ha flere positive virkninger.

Hele nedbørsfeltet som hensynssone

Videre er de urbane omgivelsene en stadig forurensningskilde. I forslaget til ny forvaltningsplan for Østensjøområdet miljøpark peker man på dette og sier at man må betrakte hele nedbørsfeltet som en hensynssone for reservatet og miljøparken. Det innebærer at alle tiltak i området må vurderes opp mot virkningene, direkte og indirekte, for Østensjøvannet og det biologiske mangfoldet. En konsekvens er at kommunen i langt større grad må stagge sin iver etter videre utbygging.

Rapporten til Løvstad og Wold vil bli gjort tilgjengelig på nettet, og vi har utfordret dem til å presentere sine funn og anbefalinger mer inngående i et senere nummer av Sothøna.

ØSTENSJØVANN (OSLO) - EUTROFIERING OG BLÅ-GRØNNALGER 1979 – 2019.
En innsjø i forandring.

Oslo 5.6.2020

Øivind Løvstad, Limno-Consult
Terje Wold, Oslo Kommune – Oslo Vann og avløpsetat

Vasspesten binder store mengder næringsstoffer (nitrogen og fosfor). Vinteren 2020/2021 frøs vasspesten inn i isen, men kom frem igjen som vissent gress da isen smeltet. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 02.03.2021.

Torsdag 14. januar 2021 fikk Bølerbekken plutselig en brunaktig farge som forsvant i løpet av noen timer. Trolig ingen farlig forurensing etter det Vann- og avløpsetaten kunne meddele, men kilden ble ikke funnet. Det viser hvor raskt og ukontrollert hendelser kan inntreffe. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

«Nye Eterfabrikken»
Utbygger har ikke gitt opp utbyggingsplanene

Det er sørgelig å se Eterfabrikken og disponentboligen stående avlåst, tomme og inngjerdet med anleggsgjerde. Det er også fare for at deler av bygningsmassen forfaller. Taket er allerede i ferd med å rase sammen på en av de eldre trebygningene. Så hva skjer egentlig med utbyggingsplanene?

Amund Kveim

Eterfabrikken står avlåst og stengt. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 11.11.2020.

Det korte svaret er ingenting. Men eier og utbygger, Scandinavian Property Group (SPG), har ikke gitt opp håpet. Saken er ikke, som mange kanskje tror, politisk behandlet og avvist. Det var Plan- og bygningsetaten som for et år siden stanset planarbeidet med følgende begrunnelse: «*Planinitiativet kan være i konflikt med byrådsplattformen der byrådet vil utvide og styrke vernet av Østensjøområdet miljøpark. Omfanget av utvidelsene av miljøparken må, av ressurshensyn for både forslagsstiller og Oslo kommune, avklares før vi kan anbefale oppstart av planarbeid for denne eiendommen.*» Dette betyr i praksis at saken bare er utsatt.

Avvente bystyrets behandling av Forvaltningsplanen

Dette betyr at man som et minimum må avvente bystyrets behandling av ny Forvaltningsplan for Østensjøområdet miljøpark, og også behandling av kommuneplanens arealdel. Dette vil kunne ta lang tid, og vi forventer at eier tar ansvar for vedlikehold av bygningene til dette er endelig avgjort. I mellomtiden forsøker SPG å påvirke både politikere og naboer for å skape aksept for planen. Ut fra SPG's beskrivelse er det ikke måte på hvor miljømessig riktig en slik utbygging vil bli. Og nabolaget applauderer etter sigende planene. Vi tror dette er helt feil. Planene vil fremdeles være svært uheldige for de omkringliggende naturområdene som følge av økt belastning og forstyrrelser.

Næringsvirksomhet

Hva bør så skje med tomten og bygningsmassen? Av hensyn til omgivelsene er fortsatt næringsvirksomhet å foretrekke. Dette skyldes at det aller meste av aktiviteten på tomten vil være innendørs, på dagtid og på ukedager og derved skape lite forstyrelse i naturen rundt. Boligbygging vil føre til ønske om mer lys og utsikt, og nærområde vil fort bli et aktivitetsområde. Både av miljøhensyn og kulturminnehensyn bør alle bygningene rehabiliteres og gjenbrukes som de er. Som det eldste arbeider- og industriminne vi har i bydelen, burde det settes av lokaler for å gjøre denne delen av vår historie tilgjengelig for publikum.

Historiefortellende

Disponentboligen, den hvite villaen i Eterveien, må også reddes. Denne er, sammen med direktørboligen Villa Fagerås i Bogerudveien og arbeiderboligene, en del av et historiefortellende helhetlig bygningsmiljø. Kulturminnene, hagen, og de øvrige grønne områdene på tomten bør innlemmes i miljøparken slik forslaget til ny forvaltningsplan foreslår.

Revestengsel ved hettemåkeøy

Sesongene 2018, 2019 og 2020 ga nedgang i hettemåkebestanden. I 2018 var Østensjøvannet landets største hekkekoloni for den sårbare hettemåka med ca. 1250 hekkende par.

Finn A. Gulbrandsen

Et av viltkameraene til Sindre Molværsmyr avslørte imidlertid at en rødrev hadde tatt seg ut til en av øyene og forsynt seg med hettemåkeunger. Sindre tok master på hettemåker dette året. Året etter ble det også registrert mye uro nattetid, men viltkameraene fikk ingen bilder av rødrev ute på øyene. Derimot fanget de opp våte rødrever på land. Antall hekkende par i 2019 ble talt av Molværsmyr til 850. Som tidligere meddelt, kollapset kolonien i 2020.

Det ble så få hekkende hettemåker at de ikke greidde å forsvare kolonien slik at også stormåker og kråker fulgte rødrevenes angrep på egg og unger. Svært få unger ble «avlet» fram til flyvedyktig alder.

Etter forespørsel fra Østensjøvannets Venner innkalte Statsforvalteren til nettmøte om situasjonen. Der ble det drøftet om man skulle forsøke å sette i gang tiltak og i tilfelle hvilke. Til stede var Jon A. Markussen og Truls Aas fra Statsforvalteren, Gry Liljefors fra Statens naturoppsyn, Bård Bredesen fra Bymiljøetaten, Håkan Billing, Morten Helberg og Sindre Molværsmyr fra NOF, Amund Kveim og Finn A. Gulbrandsen fra Østensjøvannets Venner. Morten Helberg innledet med et kort innlegg med bilder om hettemåka og hvordan man beskyttet hettemåka fra rødrev i et par områder i England.

Møtet konkluderte med at tiltak skulle prøves hekkesesongen 2021. Øya på vestsiden nord for rasteplassen, ble valgt ut til forsøksøy. Statsforvalteren ville trekke konklusjon på hvilke tiltak som skulle settes i verk. Dugnadsgjengen til Østensjøvannets Venner skulle legge forholdene til rette for hettemåkehekking som vanlig.

Det er ca. 20 par som hekker på plattformen på nordre fiskebrygge. Kanskje ett par på øya nord for rasteplassen på vestsiden der det er revegjerde (her herjet revene hardest de to siste årene) noen få par på øya sand for rasteplassen, drøye 20 par på øya syd for Bølerbekken og 3-4 par på Påskeøya.

Truls Aas fra Statsforvalteren fester «revehinderet». Foto: Finn A. Gulbrandsen.

Truls Aas sjekket metode med kolleger i Danmark, og Statsforvalteren kom fram til en metode danskene hadde gode erfaringer med. Metoden er omtalt i «Fugle og Natur»* 3. august 2016. Den går rett og slett ut på å feste et tau rundt en hekkeøy. Tauet festes slik at det ligger like under vannskorpa.

Metoden ble utviklet av Kim Bundsgaard som hadde sett hvordan rødreven plyndret en hettemåkeøy ved Harboøre Tange, et område som ligger der Limfjorden ender i Nordsjøen på Jyllands vestkyst. Han registrerte at egne hunder ikke likte å ha snuten under vann. Da gjelder vel dette rødreven også, tenkte han. Bundsgaard var garnbinder, jeger, naturinteressert og medlem av brukerrådet for Harboøre Tange. Som garnbinder fikk Bundsgaard laget et tau som ble lagt rundt hekkeøya til hettemåkene, og festet med egnet metode. Erfaringene viser at tauet hindrer rødreven i å svømme ut.

"Tidligere blev fugleøen hærget af ræve stort set hvert år, fordi rovdyrene kun skal svømme få meter for at komme ud på øen. Men når Kim Bundgaards spærring er lagt ud omkring øen, så lykkes fuglene fint med deres yngel", forteller biolog Henning Fjord Aaser fra Naturstyrelsen Vestjylland til «Fugle og Natur».

26. mars møtte Truls Aas, Sine Dagsdatter Hagestad, Morten Helberg og Gry Liljefors opp og gjennomførte montering av tau rundt øya slik at rødreven ikke kan komme seg ut på øya.

Vi er svært spent å se om tiltaket virker like godt som ved Harboøre Tange. For hettemåkene og fuglelivet ved Østensjøvannet er det viktig at vi lykkes. Den første hettemåka ble observert 9. mars i år.

I skrivende stund er det få hekkende par.

På befaringen med Truls Aas fra Statsforvalteren, Karen Melhus Sjølli og Bård Bredesen så det ut til at det var svært få hettemåkepar som har slått seg ned for å hekke på øya beskyttet av revestengsel. Det er rimelig å anta at reirplyndringen foretatt av rev, stormåke og kråker i fjor har satt dype spor hos måkene. Derimot er det tett i tett med måkereir på plattingene laget på stolper fra de gamle hettemåkebryggene, spesielt på nordre platting.

Bestanden av denne viktige fuglearten er stadig synkende i Norge, og etter all sannsynlighet blir den rødlistet som «svært truet» (EN) til høsten.

*«Fugle og Natur» er medlemsbladet til dansk ornitologisk forening.

Morten Helberg og Sine Dagsdatter Hagestad fra NOF jobber med revehinderet.
Foto: Finn A. Gulbrandsen.

Beiteglade sauer

Straks portene ble åpnet strømmet sauene ut på enga. Eieren Roy Holth ble assistert av sin datter Eirin. Hunden Aron var en dyktig gjeterhund som holdt orden i flokken. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

Med saueslippet onsdag 19. mai ankom 6 søyer og 12 lam fra Sørkedalen til Bekkasinmyra på østsiden av Østensjøvannet. Alle er av rasen pelssau. Lammene er omtrent en måned gamle, født midt i april. De voksne sauene er nyklippet. Sauene var svært glade i det grønne friske gresset. Her skal de være på sommerbeite til ut i september. Eier er Roy Holth fra Sørkedalen.

Dugnadene våren 2021

I vårsemesteret lå alt til rette for perfekte dugnader. Gode isforhold, stabilt vær og usedvanlig gode arbeidsforhold. Det er flere år siden det har vært så gode forhold om vinteren ved Østensjøvannet. Coronaen kastet skygger over det hele. I 2020 hadde Dugnadsgjengen to coronapauser, den siste strakk seg ut i 2021.

Finn A. Gulbrandsen

Tirsdag 19. januar forsøkte en liten gruppe frivillige fra dugnadsgjengen seg. Ni personer arbeidet på hettemåkeøyene nord og syd for rasteplassen på vestsiden av vannet. Som ventet var det uproblematisk å holde «tometer'n» mens det ble arbeidet. Lunsjen gikk også fint.

Treergrupper

Likevel holdt vi igjen med å åpne for flere dugnader. Etter en tenkepause ble det arbeidet 1. februar. Kun tre personer gjennomførte en dugnad med ryddesager. Planen var å klargjøre for noen flere treergrupper. Deretter jobbet vi 2. – 5. februar i svært små grupper.

Det var heldigvis ingen problemer med å holde avstand, da det ble arbeidet på store arealer. Fjorårsskuddene ble kuttet på samtlige øyer bortsett fra en i løpet av de første fem dagene i februar. Skuddene ble lagt på øya på vestsiden for å styrke den «gamle» skjøten i øya, og en del ble båret i land og kjørt bort.

Forskjellige frammøtesteder

Etter nøye vurdering og samtaler med flere både i og utenom foreningen, ble vi enige om å starte med dugnadene igjen den 9. februar. Det ble organisert i treergrupper på øyene i Østensjøvannet der arbeidet ble konsentrert om å rydde fjorårskvisten som var kuttet ned tidligere i måneden. Gruppene fikk forskjellige frammøtesteder. På Bogerudmyra startet arbeidet med å rydde fjorårsskudd i og rundt kjempestarrforekomsten. En gruppe arbeidet med rydding rundt vasstelgforekomsten syd på myra og fjerning av fjorårsskudd. De to siste gruppene fjernet store mengder alaska- og sibirkornell på øst og vestsiden av Bogerudmyra.

Fjorårsskudd og kornell ble lagt i to ulike hauger, da kornellen destrueres av renholdsverket på Grønmo.

På denne måten ble de 23 fremmøtte delt i 5 grupper slik at man ikke en gang var nede i to-meteres avstand. Det ble også understreket hvor viktig det var å holde avstand i lunsjen. Dette gikk over all forventning. Tilbakemeldingene viste at folk følte seg trygge.

Ryddingen av øyene

16. februar deltok 18 personer på dugnaden. Ryddingen av øyene tok rimeligvis lengre tid i og med at det ble operert med treergrupper i stedet for bortimot hele dugnadstyrken som var vanlig tidligere år. På Bogerudmyra fungerte femmergruppene i og med det var større plass.

Den påfølgende tirsdagen ble dugnaden avlyst på grunn av regnvær søndag og mandag og arbeider i miljøparken forøvrig som gjorde forholdene usedvanlig klinete.

I tidsperioden fra 16. februar til første dugnad i mars hadde det britiske viruset virkelig tatt tak i byens befolkning. På bakgrunn av rapporter om at deltakerne i dugnadsgjengen følte seg trygge på dugnadene da alle fulgte smittevernbestemmelsene nøye, ble det innkalt til dugnad. Statsforvalteren ønsket å få laget små plattinger til hettemåkehekking oppå de gamle fiskebryggestolpene. Befaring ble foretatt dagen før dugnaden.

Snekkergruppa

De 19 som deltok var nok en gang delt i små grupper og frammøtestedene var forskjellige for hver enkelt gruppe. Ryddingen fortsatte, og haugene av fjorårsskudd og kornell vokste. Snekkergruppa på to personer (familiekohort) fikk kjøpt inn materialer til hettemåkeplattingen. Tømreren i gruppa har eget verksted hjemme, så kohorten fikk prekuttet alt materiale til den nordligste brygga.

Onsdagen tok de seg en ekstradugnad og skrudde plattingen på plass.

Bekkasinmyra og Sjøli

Etter en befaring med Bymiljøetaten og Statsforvalteren fikk Dugnadsgjengen et par ekstraoppdrag. På Bekkasinmyra ville Statsforvalteren ha fjernet en del trær for å gi vadefugl lettere inngang til Bekkasinmyra når de kommer flyvende fra syd over Østensjøvannet. Slik det har vært til nå, har krattskogen dannet en mur mellom

1

2

3

4

5

6

7

1). Fjorårsskuddene fra øyene ble lagt på øya på vestsiden for å styrke den «gamle» skjøten i øya. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 16.02.2021.

2). På Bekkasinmyra ville Statsforvalteren ha fjernet en del trær for å gi vadefugl lettere inngang til Bekkasinmyra når de kommer flyvende fra syd over Østensjøvannet. Slik det har vært til nå, har krattskogen dannet en mur mellom Østensjøvannet og myra. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 15.03.2021.

3). Kari Hustvedt med et fange fjorårsskudd kuttet på en av øyene. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 02.03.2021.

4). To grupper fjernet store mengder alaska- og sibirkornell på øst og vestsiden av Bogerudmyra. Nærmest med saksa Kari Torske. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 16.03.2021.

5). Denne øya på vestsiden av Lilleskogen er spesielt erosjonsutsatt. Vannet hadde trengt seg inn og laget flere bukter. De store trærne kan bli utsatt for rotvelt, og det vil fremskynde eroderingen og øya ødelegges. Hekkeplasser går tapt. Statforvalteren ga derfor oppdraget om felling av trær til dugnadsgjengen. Fra venstre Ole Nielsen, Jens Sigurd Are og Knut Helge Midtbø. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 16.03.2021.

6). På Sjøli ville Bymiljøetaten at Dugnadgjengen tynnet enda mer i skogbrynet mot nord for å gi bunnsjiktet bedre lysfohold og for å få en mykere overgang til skogen i nord. Stokkene ble båret opp skråningen til turveien. Fra venstre Finn A. Gulbrandsen og Torunn Taksdal. Foto: Grete Edholm, 23.03.2021.

7). En treergruppe har lunsj. Til venstre Anne Helland, til høyre Inger Wasserfall. På benken i gul vest Bjørn Steensrud. Foto: Gro Vilberg.

Rydding av granbar etter hugst i hassel- og hagemarkskogen sør for Tallberget. Fra venstre Karen Fraenkl og Grete Edholm bak sekken. Foto: Torunn Taksdal 09.03.2021.

Jens Petter Homleid med stokker etter hugst på Sjøli. Foto: Grete Edholm, 23.03.2021.

Østensjøvannet og myra. På Sjøli ville Bymiljøetaten at Dugnadsgjengen tynnet enda mer i skogbrynet mot nord for å gi bunnsjiktet bedre lysforhold og for å få en mykere overgang til skogen i nord.

Etter hvert som smittetrykket i byen økte, gjennomførte man dugnadene med å kutte antall deltakere i gruppene ned til tre. Alle gruppene hadde ulikt frammøtested.

23. mars ble det gjennomført dugnad med 27 personer fordelt på 11 grupper. Arbeidsområdet besto nå av jobbing på Sjøli, Bekkasinmyra, Bogerudmyra nord, syd, øst og vest. I tillegg ble det delt i fire kjøregrupper á to personer. På Sjøli opererte to grupper for å gjennomføre oppdraget fra Bymiljøetaten. Fjorårsskudd med mer ble også fjernet i siktlinja fra Sjøli sydover mot Østensjøvannet. På Bekkasinmyra arbeidet en gruppe med oppdraget fra Statsforvalteren. Kjøregruppene har bestått av to familiekohorter og folk som har blitt tidlig vaksinert. Denne dagen ble det lagt ned hele 103 dugnadstimer med en utrolig innsats.

Oppdragene fra befaringen ble avsluttet første dugnadsdag i april slik at hensynet til hekking ble opprettholdt. Kjøregruppene fikk kjørt en stor mengde lass med kornell til Slora. Etter avtale med Bymiljøetaten la man opp til et depot der før etaten sørget for bortkjøring til destruering.

Smittevernreglene på alvor

Etter hvert som tiden gikk, begynte også ganske mange i dugnadsgjengen å bli vaksinert.

Et tilbakeblikk forteller om god disiplin, og tilretteleggingen har medført at deltakerne har følt seg trygge. Sist, men ikke minst har hver enkelt tatt smittevernreglene på alvor. Så langt ute i pandemien savner Dugnadsgjengen lunsjen. Før pandemiens tid pleide vi å samle alle deltagere til felles lunsj. Slik er det bare ikke mulighet for i disse tider.

Vanvittige mengder

Alaska- og sibirkornell ble fjernet også i nordenden av vannet. Det har vært vanvittige mengder av disse fremmedartslistede plantene rundt vannet og Bogerudmyra. Det aller meste er fjernet av Dugnadsgjengen. Å fjerne disse fremmedartslistede kornellene har tatt enormt mye tid og kommer fortsatt til å kreve mye tid. Vårt håp er at hageeiere slutter å ha disse plantene i hagene sine. Alaskakornell er nå forbudt, og sibirkornell er også på fremmedartslisten. Fugler spiser bærene og på denne måten sprer artene seg i naturreservatet. Det er dessverre også et faktum at hageeiere har tømt hageavfall både i naturreservatet og i miljøparken. Dette er selvsagt forbudt. Dersom du har sibirkornell i hagen og klipper den helt ned et par ganger i sesongen i tre år, så vil den dø ut.

Kvernjordet

I Ormelunden har gjengen fjernet to nedblåste osper for å skape sikre forhold for hestene som beiter der. Samtidig ble det fjernet fjorårsskudd på Kvernjordet for å unngå gjengroing.

På Bakkehavntoppen er det tynnet i skogholtet syd for beitet, samt fjernet mer kratt i kantene av enga.

I skrivende stund håper vi på å få sjekket gjerdene på Bakkehavn og på Bekkasinmyra før krøtter og sau inntar beitet. Deretter skal russekål og hagelupin fjernes, og til slutt skal vi slå tørrbakkene på Abildsø gård og fuktenga på Slora før vi tar sommerferie. I skrivende stund har dugnadsgjengen lagt ned 1129 arbeidstimer i vårsemesteret.

Takk

Det har vist seg svært effektivt å arbeide i smågrupper. Det har selvsagt vært helt nødvendig å gjennomføre dugnadene på denne måten av smittevernhensyn. Planleggingen har vært arbeidskrevende, men det har vært så hyggelig å gjennomføre med en så positiv og fantastisk dugnadsgjeng som vi har i Østensjøvannets Venner. Takk til alle som har deltatt på dugnadene i vårsemesteret, og ikke minst tusen takk for at alle har vært nøye med smittevernreglene.

Folkehelse på isen

Det er mange år siden Østensjøvannet kunne fremby blank og god is, gnistrende kaldt vintervær og lav sol i mer enn en måned, fra rundt 10. januar til midt i februar.

Tekst og Foto **Leif-Dan Birkemoe**

Gnistrende kaldt vintervær hindret ikke vandring på isen. Foto: 31.01.2021.

Aktiviteter

Folk strømmet til med forskjellige aktiviteter, hockeykamper, skøyteløp, sykling, skitur, barn som ble trukket på akebrett, fisking, grilling av pølser eller frisk vandring over isen. Periodisk var det noen snøfiller som lett kunne børstes vekk på de mange skøytebanene. Dermed oppsto det rundt 60 baner tilrettelagt for familie- og vennegrupper. Man fikk sine private baner som ble godt vedlikeholdt. Oppfinnsomheten var stor for å rette på ujevnheter, gjennom et hull i isen ble vann pumpet opp med en liten håndpumpe og helt på isen som reparasjon. Isens tykkelse ble etter hvert rundt 50 cm, mange kuldegrader og lite snø sørget for det.

Helårs bålforbud

Det er flott at Østensjøvannet kunne bidra som arena for aktiviteter i en ellers vanskelig koronatid. Rene folkehelsen, var det flere som mente. Som naturreservat er det imidlertid noen begrensninger i friluftslivet, selv på vinteren. Enkelte dager ble det registrert røyk fra bål langs breddene. I beste mening ble pølser grillet på bål med medbrakte vedpinner, uten å reflektere over at bålbrenning er forbudt på helårsbasis i reservatet og miljøparken. Bymiljøetaten satte opp plakater om helårs bålforbud på flere steder i et forsøk på å stoppe denne type virksomhet.

Takrørskogene

Samtidig ble det minnet om at det ikke er tillatt til å bevege seg inn på øyene eller i takrørskogene. Takrør og siv fra året før danner grunnlaget for neste års hekkesesong, og det er her fuglene bygger reder. Tråkk i disse områdene ødelegger hekkeplassene. Dessverre så vi på enkelte steder stier som ble tråkket gjennom takrørskogen.

Bymiljøetaten i Oslo kommune meddelte på samme plakat: Vi har gleden av å formidle at det er tillatt å entre reservatet for å gå på skøyter når isen er trygg.

Nyt dagen og skøyteisen!

1). I helgene var det stor tilstrømming av folk til vannet. Fra nord var det greit å komme ut på isen. Foto: Søndag 10.01.2021.
2). Fra vestsiden var det også grei adkomst til isen. Det er sjelden å se så mange glede seg over mulighetene. Foto: Søndag 10.01.2021.
3). Hockeykamper ble utkjempet på mange godt preparerte baner. Foto: 16.01.2021.
4). Fiskelykken var ikke særlig stor fordi vasspesten som lå tett rett under isen hindret både krok og fisk. Likevel var det bare smil fra fiskerne. Foto: 30.01.2021.
5). Stor hastighet på preparert bane anlagt med svinger. Foto: 06.02.2021.
6). Iherdige spillere kjemper om pucken. Foto: 30.01.2021.
7). Med akebrett går det raskt over isen når «hesten» er sprek. Foto: 14.02.2021.
8). Sykkeltrekk er en trekkvariant som virkelig gir god fart. Foto: 14.02.2021.

Selsnepe
– en av de giftigste plantene i Norge

Botaniker Jan Wesenberg deltok som turleder på villblomstenes dag 14. juni 2020 på en vandring ved Østensjøvannet. En av plantene han stoppet ved fikk litt spesiell oppmerksomhet fordi den vokser flere steder i nærheten av der folk beveger seg, og er veldig giftig.

Tekst og Foto **Leif-Dan Birkemoe**

Vi stoppet ved oset på vestsiden og helt inntil taugjerdet pekte Jan Wesenberg på en forholdsvis høy skjermplante. Han fortalte i sin rolige og faglige stil at dette er selsnepe (*Cicuta virosa*), en flerårig art i skjermplante-familien som er en av de giftigste plantene i Norge. Tilhørerne stusset litt, planten nærmest bøyde seg ut mot turveien der folk passerte. Denne arten finnes i sumpområder i lavlandet i store deler av Norge, og altså også her ved Østensjøvannet, kunne Jan fortelle.

Alvorlige helseskader

Selsnepe kan overflatisk ligne på en rekke skjermplanter som er svært vanlige i Norge. Selv inntak av små mengder plantemateriale kan medføre alvorlige helseskader og død.

Selsnepe blir mellom 50 og 120 centimeter høy og har en tjukk rotstokk som en liten nepe. Karakteristisk for selsnepe er at denne rotstokken har en rekke hulrom og at melkesafta fra rota raskt blir gulrød når rota skjæres i. Bladene er to til tre ganger finnet og har småtannete småblad. Bladene er mindre oppdelte enn mange andre skjermplanter slik som hundekjeks.

Selsnepe liker næringsrikt vann og finnes derfor oftere på steder i nærheten av der folk bor enn ved f.eks. skogstjern. Altså er Østensjøvannet et egnet voksested.

Planten sprer seg både med frø og med rotstokken.

Griser og sauer

Selsnepe er en av våre aller farligste giftplanter. Det påstås at griser og sauer skal kunne tåle den, men for andre dyr og for mennesker kan selv en mindre dose være dødelig. Forgiftningen gir kramper og magesmerter. Det er registrert flere dødsfall av selsnepe, også i nyere tid.

Botaniker Jan Wesenberg peker på den giftige planten selsnepe rett ved taugjerdet. Kun bladene var synlig, blomstringen kommer senere. Det er først og fremst roten og nederste del av stengelen som er giftigst.

Selsnepe har hvite blomster, her fra 6. juli 2020.

En veiskjæring i grunnfjellet

Turveien (E5) fra Manglerud ishall vestover mot Plogveien ble i desember 2020 etter lang anleggstid gjenåpnet i oppgradert stand.

Tekst og Foto **Leif-Dan Birkemoe**

Veiskjæringen i grunnfjellet i Rognerudskogen, dannet på et tidspunkt da bergarten befant seg på mellom ti og tretti kilometers dyp for 1,5 milliarder år siden. Bildet er tatt 16.12.2020.

Parallelt med turveien ble egen bred bilvei med plass til både bil og buss også åpnet med rundkjøring og parkering ved ishallen. For å få plass til det nye veisystemet måtte det tas en bit av miljøparken mot Rognerudskogen. En veiskjæring ble resultatet og med det fikk vi se grunnfjellet. Slike veiskjæringer er vanligvis fine når de er nye og man kan se mineraler og bergarter i grunnfjellet. Et fint sted for refleksjon om *dyp tid* (se ramme). Vi har flere eksempler på skjæringer i Østensjø-området miljøpark, men de er ikke nye.

På slutten av 2020 ble boka, *Under Asfalten - Oslos naturhistorie gjennom to milliarder år* av Henrik H. Svensen, forsker ved Universitetet i Oslo, lansert på Kagge forlag. Her kan man lese en populærvitenskapelig versjon av grunnfjellets historie i Oslo med flere nye måter å forstå geologien på. I 2017 mottok Svensen Forskningsrådets formidlingspris.

I dypet av jordskorpen

Veiskjæringen illustrerer godt det Henrik H. Svensen forsøker å formidle. Ingen vanskeligheter med å se at dette er gneis, men at den er dannet på et tidspunkt da bergarten befant seg på mellom ti og tretti kilometers dyp, er underlig å tenke på. «Årsaken til at den er grå, er kombinasjonen av lyse og mørke mineraler. De lyse mineralene er som regel kvarts og feltspat, mens de mørke består av amfibol og biotitt. Det kan være vanskelig å skille mineralene fra hverandre uten å bruke lupe, for de er ganske små», skriver Svensen. Ved veiskjæringen er feltspat og kvarts godt synlig og lett å adskille. Feltspaten er glatt med to spalteretninger, mens kvartsen har krystaller og er noe hvitere enn feltspaten. Biotitt tilhører glimmer-gruppen (mørk glimmer) og amfibolitt er et bergartsdannende mineral med varierende sammensetning.

Hva er grunnfjell?

1. Grunnfjellet består for det meste av gneis med enkelte innslag av granitt.
2. Gneis er en såkalt omdannet bergart, dannet under høyt trykk og temperatur.
3. Grunnfjellet, slik det fremstår i områdene omkring Oslo, ble dannet i de dype delene av jordskorpen.
4. I Norge brukes begrepet grunnfjell generelt om gneiser og granitter dannet i prekambrium, det vil si tiden før kambrium, fra rundt 1600 millioner år siden.

Kilde: *Under asfalten* av Henrik H. Svensen, side 44, Kagge forlag, 2020.

De lyse mineralene er kvarts og feltspat, mens de mørke består av amfibolitt og biotitt. Legg også merke til det tynne sjiktet med jord som furutrærne har som feste. Bildet er tatt 31.03.2021.

Trykket var stort

«Geologene kan bruke mineralene, særlig de mørke, til å finne ut hvor dypt ned i jordskorpen bergartene ble dannet. Dessuten viser stripene og de foldede lagene at trykket var stort, og at gneisen har blitt dratt og strukket idet jordplatene beveget seg. Gneisen var myk og medgjørlig som en pakke smør på en varm sommerdag. Enkelte steder ble temperaturen så høy at gneisen smeltet - og smelten størknet etter hvert til lyse soner og grovere krystaller. De kalles pegmatitter. Ser vi nærmere på fjellet, kan vi se tynne årer med mange små kvartskrystaller», forteller Svendsen. Gneis tilhører en omdannet bergart, det vil si at den er omdannet fra en annen eller flere andre bergarter, etter å være utsatt for stort trykk og varme. Gneis inneholder derfor de samme mineralene som de bergartene den er dannet av, granitt.

Delvis tildekket

I mars begynte tilkjøring av jord til delvis dekking av gangveiens kanter. Dermed forsvant dessverre en del av veiskjæringen. Fremdeles er det imidlertid partier igjen av veiskjæringen der feltspat og kvarts kan betraktes. Langs gangveien er det lagt kantstein i granitt fra Kina som et paradoks mot den norske gneisen. Likheten er at granitt er en vulkansk dypbergart som består av de samme mineralene som gneis. Forskjellen er at gneisen i Rognerudskogen er stedegen og granitten fra Kina er en fremmed art, for å bruke en beskrivelse overført til geologien.

Forfatteren har i boka et turforslag ved Østensjøvannet som bl.a. gir et innblikk i både det gamle grunnfjellet, istiden og landskapsutviklingen etter istiden og forklarer hvordan isen har formet overflaten av det gamle grunnfjellet.

Dyp tid

At jorden er eldgammel, har vært kjent siden 1700-tallet, men selve begrepet *dyp tid* ble først brukt av den amerikanske forfatteren John McPhee i boken *Basin and Range* fra 1981. McPhee bruker metaforer og analogier for lettere å forstå forholdet mellom vår egen tidsopplevelse og den dype tiden:

Strekk ut armen og la den representere jordens historie, der jordens fødsel fant sted ved skulderen, kambrium og komplekse livsformer ved håndleddet, pattedyrenes tidsalder (de siste 66 millioner år) starter ved det ytterste leddet på langfingeren og menneskets historie er så kort at den kan viskes ut med en rasp av en neglfil.

Kilde *Under asfalten* av Henrik H. Svensen, side 51, Kagge forlag, 2020.

Krokus

Krokusen åpner seg
står der parat
Forventer at bien
vil ha et mål mat
Selv får hun
spredd sine gode gener
Det mener hun sikkert
verden fortjener

Så sart den er, stilken
som bærer ditt hode
Du sender
med ditt kronblad
en hemmelig kode
Ser du nå menneske,
du som kommer og går
Kjenn i ditt hjerte
at nå er det vår!

Hun står ikke lenge
men gir mens hun kan
Føde til biene,
livslyst og glede
til kvinne og mann
For min del kan du
stå her til høsten kommer
Bli her og gled oss
i hele sommer!

HP

Østensjøbekken
– et vassdrag i Østmarka

Beskrivelsen av Østmarkas vassdrag foreligger nå i en samlet rapport. Her er Østensjøbekkens vassdrag godt utredet. Det er spesielt de hydrologiske perspektiver for Østensjøbekken og Østensjøvannet som er fokus i rapporten.

Leif-Dan Birkemoe

Skøyenputten er en av kildene til Bølerbekken. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 16.09.2002.

13 vassdrag i Østmarka

Forfatteren Lars-Evan Pettersson har kalt rapporten *Vassdragene mellom Oslofjorden og Øyeren. Beskrivelse av vassdragene i Østmarka og Sørmarka*. Lars-Evan Pettersson har i nærmere 40 år jobbet i Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) som hydrolog med flomvarsling i ferskvann som et spesialfelt, til han ble pensjonist i 2014. Rapporten ble først lansert på hjemmesidene til Oslo Elveforum i september 2020. Naturlig nok ble rapporten omtalt i medlemsbladet til Østmarkas Venner, *Nytt fra Østmarka* nr. 4 2020 med tittel *Alt du vil vite om vassdragene i Østmarka*. Lars-Evan Petterson er også aktivt med i Miljøprosjekt Ljanselva.

Østensjøbekken og Østensjøvannet er en del av Alnavassdraget, et av de 13 vassdrag i Østmarka. Denne artikkelen fokuserer primært på Østensjøbekkens vassdrag. Hele rapporten er lagt ut på www.osloelveforum.org.

«Østensjøbekkvassdraget»

Østensjøvannet naturreservat ble opprettet i 1992, lenge etter at arbeidet med regulering av vassdraget fant sted. Rapportens overordnede fokus er det hydrologiske perspektiv. Marka og byggesonen, naturreservat eller miljøpark er ikke et tema. Det er Østensjøbekken som er vassdraget, altså «Østensjøbekkvassdraget» på samme måte som vårt nabovassdrag kalles Ljanselvvassdraget. Begge vassdrag har innsjøer i vassdraget, der Østensjøvannet er største innsjø i Østensjøbekkens vassdrag, mens Nøklevann er største innsjø i Ljanselvvassdraget. Riktignok sier vi ofte Østensjøvassdraget, men forbinder det mer med vannet enn bekken. Hydrologisk er et vassdrag vanligvis sammensatt av mer enn ett vann. (Se rammen Grunnleggende begreper).

Vannene er stort sett orientert nord-sør

Landskapet mellom Oslofjorden og Øyeren består av en blanding av skog, jordbruksområder, bebygde områder, vann og vassdrag. Berggrunnen tilhører det sørøstnorske grunnfjellområdet og består for det meste av ulike former av gneiser fullt av forkastninger og sprekker. Terrenget er rett og slett kronglete. Sprekkmønsteret styrer vassdragenes utseende. Innsjøene og bekkene nord i området er stort sett orientert nord-sør med sidebekker fra nord-øst eller sør-vest. Østensjøvannet er et godt eksempel.

Nedbørsfelt og avrenning

Østensjøvannets nedbørsfelt er 11,55 km². Østensjøbekkens nedbørsfelt er i rapporten oppgitt til 13,1 km², altså inkludert arealet nedstrøms Østensjøvannet. Gjennomsnittlig årsvannføring oppgis til 0,23 m³/s basert på en årsavrenning (nedbør) på 556 mm. Dette tilsvarer en avrenning på ca. 17 l/s per km². Tallene er hentet fra NVEs digitale avrenningskart for perioden 1961-1990.

Østensjøvannet nr. 13 av 310 vann målt etter sjøareal

Av vannene i Østensjøbekkens vassdrag er Østensjøvannet det største med et sjøareal på 0,33 km². Det er kun 13 av Østmarkas 310 vann som har et sjøareal større enn Østensjøvannet. Det minste vannet i Østensjøbekkens vassdrag er Skøyenputten med et sjøareal på mindre enn 0,01 km², deretter følger Klopptjerns sjøareal (inne på Bogerudmyra) på 0,01 km², mens Ulsrudvann har et sjøareal på 0,05 km². Små og mange vann er typisk for Østmarka.

Med Østensjøbekkens nedbørsfelt på 13,1 km² rangeres vassdraget som det 6. største av de 13 vassdragene i Østmarka.

Navn som ender på -vann

Forfatteren har registrert 40 innsjøer med navn som ender på -vann i bestemt eller ubestemt form. Gjennomsnittlig størrelse på disse er 0,23 km². I en slik sammenligning blir Østensjøvannet et relativt stort vann med 0,33 km². I området er det 187 innsjøer (60%) med navn som ender på -tjern med gjennomsnittlig størrelse på 0,020 km², altså litt større enn Klopptjerns sjøareal. Av innsjøer med navn som ender på -putt er antallet 18 med en gjennomsnittlig størrelse på 0,010 km². Dermed er Skøyenputten omtrent på gjennomsnittet.

Fra Skøyenputten til Østensjøvannet

Bølerbekken er Østensjøvannets viktigste tilløp. Bekken begynner i det lille tjernet Skøyenputten. Vanligvis pleier vi å inkludere myrområdet nord for tjernet når vi skal omtale Bølerbekkens kilder. Rapporten nevner også restene etter den gamle steindemningen som på 1870-tallet ble bygget for å sikre nok vann til Bryn Mølle. Bølerbekken er åpen til litt nord for rundkjøringen ved General Ruges vei og Østmarkveien.

I strekket etter rundkjøringen får Bølerbekken tilførsel fra bekken som renner ut av Ulsrudvann som er demt opp av en liten demning for at myrpartiene i østenden alltid skal stå under vann for å gjøre vannet mer attraktivt. Rapporten nevner også Katteputten, et lite myrtjern nord for Ulsrudvann som er i ferd med å gro igjen. Bølerkulpen som ble fylt igjen på begynnelsen av 1970-tallet lå der Haraløkka idrettsanlegg nå ligger. Herfra gikk en sidebekk til Bølerbekken som møtte hovedbekken litt nord for Bøler skole. Ved kirkens p-plass kommer det en bekk ned fra Bølerlia. Bekken(e) går nå i rør til litt nedenfor Bøler kirke. Etter å ha krysset Eterveien styrter bekken ut i den flotte Bølerfossen, før den renner rolig ut i Østensjøvannet.

Også Smedbergbekken med kilder på Lambertseter, Abildsø og Manglerudområdet og Ulsrudbekkens kilder i Oppsalområdet blir omtalt i rapporten.

Oversiktskartet viser de 13 vassdragene i Østmarka. Rapporten har mer detaljerte skisser over de enkelte vassdragene. Illustrasjon: Lars-Evan Pettersson.

Skisse over vassdraget Østensjøbekken. Illustrasjon: Lars-Evan Pettersson.

Klopptjern på Bogerudmyra

Fra sør får Østensjøvannet tilløp fra Klopptjern, det lille tjernet ute på Bogerudmyra som iht. et kart i 1800 er oppført på Kloppmyra, noe som antyder at her har det gått en ferdselsvei man passerte på klopper. Klopptjernet har nok variert noe i størrelse avhengig av nedbørforhold og drenering. Myra ble på Bogerud gård benyttet som slåttemark for gress så sent som på 1940-tallet. Bogerudmyra og Klopptjern ble oppdemt i 1960-årene for at ikke våtmarksområdet skulle tørke ut i forbindelse med at Østensjøvannet da ble senket noe. Det som må legges til er at Klopptjern får tilførsel fra Rustadbekken som kommer inn på Bogerudmyra i sør, altså nord for Rustad idrettsanlegg. Langerudbekken kommer inn fra vest. Bogerudbekkens tilførsel fra øst må også nevnes.

Demningen, eller det vi gjerne kaller erosjonsterskelen, som ble bygget på 1960-tallet, ligger under turveibroen vi nå krysser over. Den ble først rehabilitert i 2000 og nå sist høsten 2020. En kort kanal fra demningen, delvis under Østensjøbroen, forbinder Bogerudmyra med Østensjøvannet. Før endringen gikk bekken fra Bogerudmyra lenger øst og ut i Bølerbekken. Fortsatt kan vi se litt av denne kanalen. Dreneringsrør er også funnet under dugnadsarbeid.

Bogerudmyra hører inn under Østensjøvannet naturreservat fra 1992. Reguleringen ble derfor gjennomført 25-30 år før reservatet ble opprettet.

Kanaler

Anlegg av kanaler langs bredden av Østensjøvannet på 1960-tallet for å beskytte sumpområdene og hekkeplassene, fant sted omtrent på samme tid som man gjennomførte en regulering av vannet. I perioder ble det overført vann fra Nøklevann via Rustadbekken for å øke oksygeninnholdet som vinterstid kunne være kritisk lavt med derav fiskedød. Bedre vannkvalitet ga også gunstigere forhold for en del plantearter.

1). Damluken nordvest i Østensjøvannet er hovedutløpet fra Østensjøvannet. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 05.02.2021.
2). Utløpet av Østensjøbekken i Alna ved Bryn jernbanestasjon. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 26.10.2020.
3). Klopptjern på Bogerudmyra er bare tilgjengelig om vinteren med is i kanalen. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 16.03.2021.
4). Ulsrudvann er i sesongen et populært badevann med avløp til Bølerbekken. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 14.08.2020.

Inngripende regulering

Lars-Evan Petterson har i rapporten omtalt den inngripende regulering som fant sted for 50-60 år siden. Begrunnelsen for tiltakene var flom og oversvømmelser som følge av varierende vannstand. Østensjøveien ble vår og høst tidvis stengt av flom. Med økende trafikk etter utbygging av Østensjøbyen tvang en regulering seg gjennom. Østensjøbroen, åpnet i 1964, var en del av denne planen.

Østensjøbekken som utløpsbekk i nord virket ikke godt nok, et problem bøndene i området hadde slitt med i lang tid i det flate terrenget. På 1960-tallet ble det sprengt ut en 800 meter lang tunnel nordvest i vannet som ved uttaket fikk en mekanisme for regulering av vannstand. I 2015 ble det etablert en ny damluke for bedre styring og kontroll. I alle år etter at tunnelen ble hovedutløpet har Østensjøbekken fått lite av årsvannføringen på 0,23 m^3/s. Det har vært skrevet mye om å øke vannføringen i Østensjøbekken, men lite er til nå blitt gjort. Rapporten behandler også den tidligere utnyttelse av vannkraften i Østensjøbekken til industriformål i området ved Mølledammen.

Regulert vann – likevel naturreservat

Det er kanskje et paradoks at et regulert vann med automatisk styring av vannstanden, bortsett fra ved kritiske situasjoner når overstyring vurderes som nødvendig, har fått status som naturreservat.

Det viser imidlertid at det går an å forene hensynet til natur og menneskelig inngripen i naturen på en slik måte at naturverdien opprettholdes.

Grunnleggende begreper
Et område der nedbøren samles gjennom bekker og elver til et utløp kalles et nedbørfelt. Nedbørfeltets avgrensning, som stort sett følger de høyeste partiene i terrenget, kalles vannskille. Hele vannsystemet i feltet - bekker, elver og innsjøer i alle størrelser - kalles et vassdrag. Begrepet dam har to betydninger; dels dam som demning og dels dam som en oftest menneskeskapt vannforekomst.
Kilde: Rapporten Vassdragene mellom Oslofjorden og Øyeren, side 5.

Rapporten *Vassdragene mellom Oslofjorden og Øyeren. Beskrivelse av vassdragene i Østmarka og Sørmarka* av Lars-Evan Pettersson, larsevanp@gmail.com, kan leses på Oslo Elveforum: www.osloelveforum.org.

Har du denne i hagen? Fjern den!
Russekål

Denne svartelistede fremmede planten finnes det mange av i Østensjø bydel og Østensjøvannets Venner har bekjempet den aktivt i mange år. Nå trenger vi din hjelp!

Amund Kveim

Den hører ikke hjemme i norsk natur og fortrenger plantearter vi ønsker å beholde. Pollinerende insekter tiltrekkes av de gule blomstene på bekostning av de plantene vi ønsker pollinert. Den sprer seg voldsomt og er vanskelig å bli kvitt. Planten er flerårig, men ikke evigvarende. Det betyr at den beste måten å bekjempe den på er å kutte den helt ned en til to ganger i året før den setter frø. En enkelt plante kan produsere inntil 10.000 frø. Store planter er vanskelig grave opp ettersom pæleroten kan stikke over en meter ned i grunnen.

Den beste måten å bekjempe russekål på er å kutte den helt ned i juni/juli. Planten legges i tett plastpose og behandles som restavfall. Den skal absolutt ikke i komposthaugen eller enda verre, i hageavfallshauger i naturen. Senere kutter man ned nye skudd i august- oktober på samme måte. Etter noen år dør planten, og så får vi håpe den ikke har rukket å slippe for mange frø.

Send oss gjerne noen ord om forekomster du ser og om du kan påta deg å bekjempe den. Vi trenger flere russekåljegere i sesongen.

En stor russekål. Pæleroten kan stikke over en meter ned i grunnen. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

Bygdeborgen på Midtåsen ved Skullerud – ledd i forsvaret av gårdene i Østensjøområdet?

På toppen av en ås rett sør for Ljanselva ved Skullerudkrysset er det et forhistorisk anlegg som kan ha hatt betydning for tidlige bosettere rundt Østensjøvannet.

Leif-Dan Birkemoe

Professor Frode Iversen og arkeolog Frode Ciljan Jakobsen står på steiner bygget som en tørrmur. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 28.05.2020.

Fra Ryen varde er det grei sikt til Østensjø og Abildsø gård i øst. Også Midtåsen er i siktlinjen, men da i sør. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 27.05.2020.

Bygdeborg

Flere gamle ferdselsveier går sørover fra området ved Østensjøvannet. En av veiene krysser Ljanselva ved Skullerudkrysset med kollen Midtåsen rett i sør. På toppen er det rester etter en såkalt bygdeborg, en samlebetegnelse for kulturminner på grunnfjellsknauser og høyder med bratte skrenter på flere kanter, slik at borgen bare er tilgjengelig fra en side der det er bygget murer og voller som forsvarsverk. Dette er en dekkende beskrivelse for anlegget på Midtåsen som første gang ble arkeologisk registrert i 1972.

Slike bygdeborger finnes over hele Europa. I Norge er det ca. 400 bygdeborger, i Sverige ca. 1000. Etter form og størrelse på bygdeborgen på Midtåsen kan det antydes at den skriver seg fra overgangen yngre romertid og folkevandringstid (200 e.Kr. – til siste halvdel av 500-tallet e.Kr.) Man vet ikke hvilken funksjon anlegget hadde selv om den tradisjonelle oppfatning er forsvarsanlegg.

Sentral beliggenhet

Kollen Midtåsen (tidl. Mellomåsen) 150 moh. ligger mellom to gamle ferdselsveier. Veien vest for kollen er et veistykke av den gamle ferdselsveien mellom Oslo og Enebakk/Follo. Dette veistykket fra Ljanselva i retning Klemetsrud ble i 1985 gitt navnet Vinterveien som del av turvei E17. Den gamle ferdselsveien over Langemåsan (Abildsømyra langs E6) var vintervei. Denne veien møtte sommerveien som kom ned fra høydedraget ved Langerud. Både vinterveien og sommerveien er trolig svært gamle med forgreninger til gårdene i området. Veien øst for Midtåsen var en mindre brukt vei fra gården Smeden under Skullerud gård til Dal gård syd for Midtåsen. Midtåsen ligger derfor på et sentralt veistykke i nord-syd-retning, men også ferdselsveier øst-vest langs Ljanselv-vassdraget. Sentral plassering i forhold til ferdselsveier er et vanlig kjennetegn for bygdeborger. I stor grad er det felles for de påviste bygdeborger i Norge.

Siktlinjer

Også siktlinjer kan være viktig i forsvarssammenheng. Fra toppen av Midtåsen er det god sikt nordover mot området rundt Østensjøvannet. Gårdene Østensjø og Abildsø kan med dagens vegetasjon ikke sees. Derimot kan man fra Brannfjell med Ryen varde både se Midtåsen og gårdene ved Østensjøvannet. Kan Ryen varde ha vært et varslingspunkt med tenning av bål om fiendtlige anfall mot bl.a. folkene på gårdene rundt vannet? Det kan heller ikke sees bort fra at det var en varde på Midtåsen.

Veistykket over Langerud, i rett linje fra Midtåsen, er definert som en «hulvei», en gammel vei som har fått sin forsenkede U-form fra erosjon av lang tids ferdsel av folk og hester. Langs denne veien er det registrert ni gravrøyser fra romersk jernalder (0-400 e.Kr.). Dette viser at det har vært en ikke uvesentlig virksomhet på denne tiden i nærheten av Midtåsen.

Forsvars- og tilfluktfunksjon

Hvordan anlegget på Midtåsen skal tolkes vil, som for bygdeborger ellers, fortsatt være en forskningsoppgave. Etter flere befaringer, sist med professor Frode Iversen ved Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo 28. mai 2020 sammen med arkeolog Frode Ciljan Jakobsen fra Østensjø historielag, var det enighet om at murrestene på Midtåsen er et typisk uttrykk for et forsvarsanlegg. Samme konklusjon ble trukket av arkeolog Christian Henrik Lindh, som skrev sin mastergradsoppgave om Vestfolds 53 bygdeborger i 2018, etter befaring til Midtåsen høsten 2019. Likhetspunktene er mange, men om bygdeborgene hadde en overordnet militær-strategisk funksjon er uklart. I denne sammenheng kan vi ikke se bort fra at Midtåsen-anlegget har vært i drift i perioder med forskjellig utnyttelse.

Fra bygdeborgene i Vestfold ble de fleste borgene tolket til å dekke flere funksjoner. Midtåsens beliggenhet og utforming går som nevnt primært i retning av en forsvarsfunksjon, men vi må også inkludere tilfluktfunksjonen fra folk på gårdene i nærområdet. Ser vi på ferdselsveiene kan borgen også ha vært et anlegg for innkreving av «veitoll». Særlig veien vest for Midtåsen som forbinder Østensjøområdet med bygdene sørover er naturlig å trekke inn i denne vurderingen.

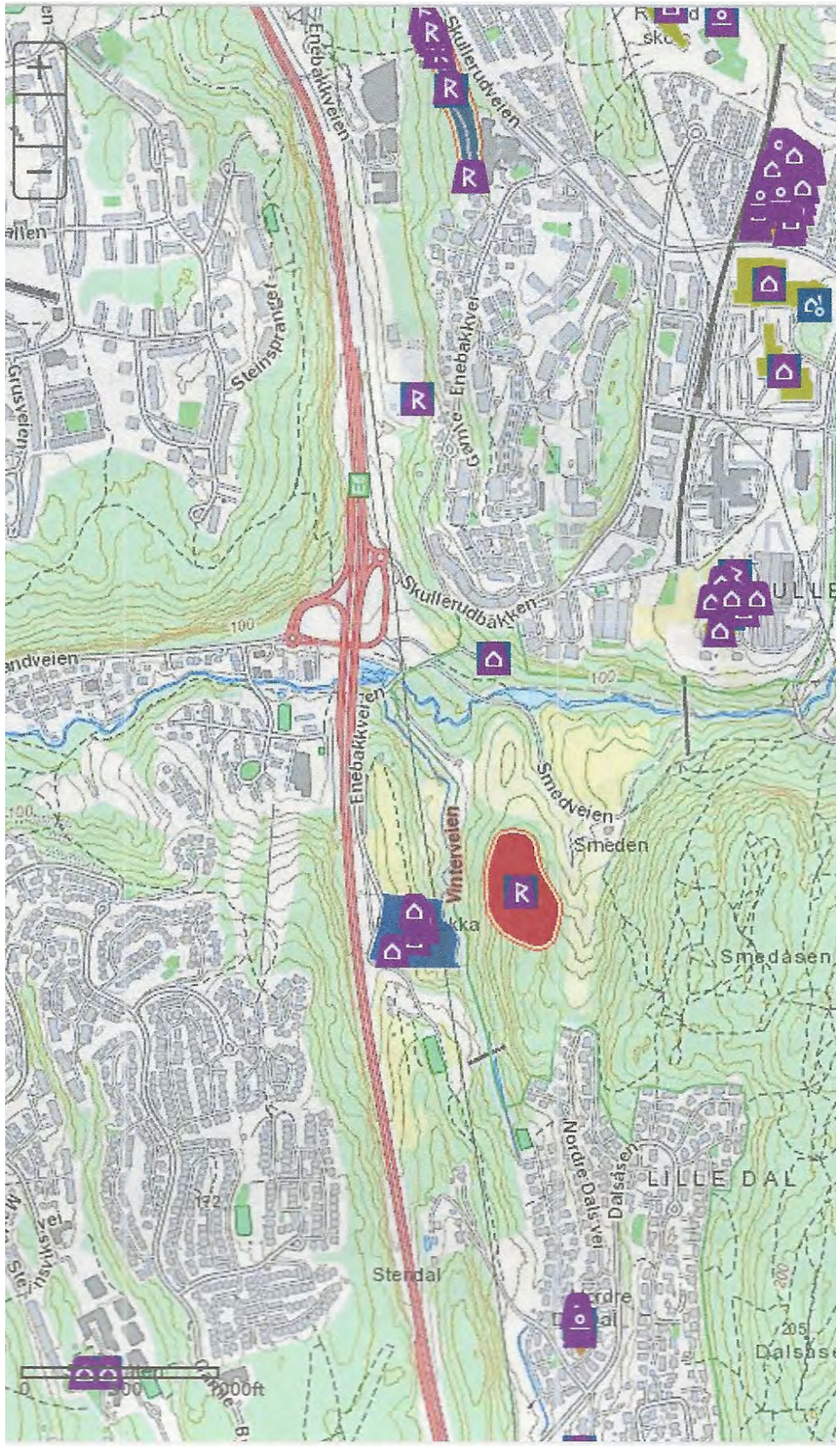

Kartutsnittet viser bygdeborgen som kulturminne på Midtåsen, markert med en R på Midtåsen. Kilde: kulturminnesok.no.

Nye tiltak i miljøparken

Bymiljøetaten har bygget utkikkspunkter, satt ut nye skilt og rehabilitert turveien til Bogerud.

Amund Kveim

Plattingen sør for Abildsøfeltet har benk med fin utsikt. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 21.05.2021.

Plattingen ved utløpet av Bølerbekken er mye benyttet, ikke minst av fotografer. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 26.02.2021.

Plattinger

Det er ofte folksomt rundt vannet og mange vil gjerne nærmest mulig vannet for å se og fotografere. Trafikken medfører stor belastning og det har derfor lenge vært et ønske om å kanalisere ferdselen slik at både hensynet til publikum og bevaring av naturen kan ivaretas. Fugleskjulet og taugjerdene er eksempler på dette. Slitasjen på de gjenværende åpningene ut mot vannet var så stor at Bymiljøetaten nå i tillegg har bygget treplattinger flere steder, ved gangbroen i sør (2 stk.), på vestsiden av vannet sør for Abildsøfeltet og ved Bølerbekkens utløp i sørøst. Hovedarbeidet er nå fullført, men det det gjenstår noen forlengelser av taugjerdene.

«Snarveier»

Kommunen ønsker at vi alle skal gå og sykle snarere enn å benytte bil. Som et ledd i dette arbeidet er det startet et «snarvei»-prosjekt, der etablerte stier og turveier oppgraderes. I vårt område er det gjennomført tre prosjekter på Bogerud og Rustad. Det ene er oppgradering av den gamle turveien fra Bogerud senter ned til Bogerudmyra. Det andre er stien fra Bogerudveien ned til Rustadfeltet, og det tredje er i skogen fra Rustad skole opp til Rustadgrenda. Vi har stilt oss kritisk både til ressursbruken, nytteverdien og utformingen ettersom alle tre tiltakene representerer nye irreversible inngrep. Turveien fra Bogerud er også utformet slik at drensvann nå konsentreres og vil kunne skape erosjon ved mye nedbør. I tillegg er det opparbeidet en nokså unødvendig turveitrasé langs dammen sør for parkeringsplassen.

En av plakatene om skjøtsel av slåttemark er satt opp på Sjøli på vestsiden opp mot Manglerud. Illustrasjon: Bymiljøetaten.

Nye plakater

Mer kjærkomment er at kommunen nå har laget en helt ny skiltserie for området. Det er satt opp en flott informasjonsplakat med kart (se baksiden av Sothøna) ved flere av innfartsårene til området. Videre er det temaplakater om hhv. dyrelivet, fuglelivet, hettemåkene, skjøtsel av fukteng (ved Bølerbekkens utløp), skjøtsel av slåttemark (Sjøli på vestsiden opp mot Manglerud) og en om Bogerudmyra med Klopptjern. I tillegg er det endelig kommet en plakat som oppfordrer til å avstå fra mating av fugl og forklarer hvorfor. Like viktig er at det endelig er kommet ordentlige retningsskilt som forklarer hvor Besøkssenter våtmark Oslo er, og hvordan man kommer seg dit.

Stien fra Bogerudveien ned til Rustadfeltet går på bordgang siste delen. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 28.03.2021.

Kjersti Holst

Kjersti Holst (født 1955) er fotografen som presenterer sine bilder fra Østensjø-vannet i dette nummeret. I 2017 ble hun årets fotograf i Biofoto Østlandet.

Ungfugl gråmåke

Kjersti Holst (født i 1955) er glad for å få presentere sine bilder fra Østensjøvannet i dette nummeret. Hun er medlem av Biofoto Norge.

Hun er vokst opp på Bøler/Østensjø, men begynte ikke å ta bilder ved Østensjøvannet før hun hadde flyttet ut av Oslo. Kjersti er i dag en lidenskapelig fotograf som er opptatt av å ta bilder av det sårbare livet. Der er naturen vår med fugler og dyr noe av det hun er opptatt av. Hun er like glad i å observere det fantastiske fuglelivet ved Østensjø som å ta bilder. I 2017 ble hun årets fotograf i Biofoto Østlandet, og hun har tatt bildet på forsida av jubileumsboka til Biofoto. Hun har vært så heldig å få stille ut flere ganger på juryert utstilling på Preus museum. Den ene gangen stilte hun ut bilder av hettemåker fra Østensjøvannet. Hettemåkene er hun spesielt opptatt av siden det er bekymring rundt at bestanden har gått veldig ned. Hun har etter hvert jobbet med flere prosjekter og vunnet priser og deltatt på utstillinger og har i dag bilder som er på 22 platecover.

Kjersti sier om seg selv som fotograf: Hun liker både konkrete og abstrakte uttrykk, og det viktigste i dag er å ta bilder som har interesse rent utover det dokumentariske. Men når hun er ved Østensjøvannet er tiden der ren rekreasjon. Observasjonen av ulike arter gir henne stor glede, og ekstra gøy er det når hun får tatt et godt bilde av det rike og blomstrende livet ved Østensjø.

Hettemåke

Krikkand

Knoppsvane

Gulspurv
– Årets fugl 2021

Årets fugl er et konsept Norsk Ornitologisk Forening (NOF) benytter for å sette fokus på en fugleart som fortjener ekstra oppmerksomhet. NOF plukker gjerne ut arter vi vet lite om, eller som har bestander i nedgang. I år er det gulspurv som er Årets fugl. Vi finner i dag gulspurv i alle landets fylker, men arten har vært i stadig tilbakegang gjennom flere tiår. I den norske rødlista er gulspurv i dag plassert i kategorien «nær truet». Det er denne tilbakegang som er bakgrunnen for valget av gulspurv som Årets Fugl i 2021.

Tekst **Tore Nesbakken** Foto **Audun Brekke Skrindo**

Utbredelse og trekk

De største bestandene av gulspurv i Norge finner vi på Sør-Østlandet og i Trøndelag. Den er knyttet til kulturlandskapet, og da spesielt til områder med mye korndyrking. «Livretten» er havre. Mange norske gulspurver er trekkfugler og overvintrer i Sverige, Danmark, Nederland og Belgia. En god del overvintrer imidlertid i Norge og disse er da en vanlig gjest på föringsbrett og i julenek.

Trusler og tilbakegang

Det er trolig flere årsaker til gulspurvens tilbakegang, men det er ingen tvil om at endrede driftsformer i jordbruket er en vesentlig faktor. Spillkorn som ligger igjen i åkeren etter høstslotten er av avgjørende betydning for hvor mange fugler som velger å overvintre i Norge. Den stadig vanligere praksisen med høstpløying og -såing har derfor blitt et problem for gulspurven. Videre plasserer gulspurven som oftest reiret på bakken. Som et resultat av intensivjordbruket er kantsonene ofte blitt smalere og åkerholmer blir dyrket opp. Tilgangen til egnete reirplasser er derfor blitt dårligere. Som for andre arter i kulturlandskapet, har bruk av sprøytemidler påvirket også gulspurven negativt. Som om dette ikke er nok, er det klare indikasjoner på at en sykdom forårsaket av parasitten *Trichomonas gallinae* kan angripe også gulspurv og føre til sykdom og død.

Østensjøområdet miljøpark

Hva er så situasjonen for gulspurven ved Østensjøvannet? Det er aldri gjort noen systematisk registrering av gulspurv i området og «vitenskapelig sammenlignbare» tall foreligger følgelig ikke. Audun Brekke Skrindo har summert opp de årlige gulspurv-observasjonene ved Østensjøvannet/i miljøparken fra år 2000 t.o.m. år 2020. Antall rapporterte observasjoner varierer ganske mye fra år til år, men tallene gir ingen tydelig trend eller indikasjoner på en systematisk nedgang i bestanden. Antagelig er gulspurven mindre utsatt her enn den er i de typiske jordbruksområdene.

Antall rapporterte observasjoner av gulspurv i Østensjøområdet miljøpark varierer ganske mye fra år til år, men tallene gir ingen tydelig trend eller indikasjoner på en systematisk nedgang i bestanden. Foto: Audun Brekke Skrindo.

Kilder: Oddvar Heggøy: Gulspurv er Årets fugl i 2021. Vår Fuglefauna 43 (2020), nr. 4, s. 217-219.

Morten Falck 1946 - 2021

Morten Falck ble født 5. februar 1946 i Oslo og familien flyttet inn i nybyggerområdet på Teisen i 1951. Av utdanning ble han typograf, men hans kjærlighet til naturen medførte en imponerende interesse for insekter.

På Teisen videregående skole tok insektsinteressen helt av. Biologilæreren tok klassen med til Østensjøvannet. De lå på magen på fiskebrygga som den gang lå ved Sjøli. Ved hjelp av håv og vaskevannsfat samlet klassen øyenstikkerlarver, vårfluelarver, vannkalver, buksvømmere, ryggsvømmere, virvlere, vannedderkopper, døgnfluelarver, småkreps, mark, snegler, igler og alt annet som rørte seg i vannet. Sammen med vasspest og andre planter fra strandsonen ble dyra fraktet på sikker måte til et bra liv i Teisen skoles store akvarium, forteller Morten i serien i «Mitt Østensjøvann» i Sothøna nr. 1 1990.

Morten ble spesielt interessert i fluer, og han leste seg opp og forsket seg fram til å bli en av landets aller fremste spesialister på blomsterfluer. Han satt i komitéen som utarbeidet oversikt over rødlistede tovinger i 2010. Lokalt engasjerte han seg som en dyktig støttespiller for vern av natur og dyreliv rundt Østensjøvannet. I årene 1989 -90 gjorde han oppsiktsvekkende funn på Sjøli ved Østensjøvannet. Der fant han fant mange individer av den sjeldne lille metallgrønne blomsterflua *Orthonevra erythrogona*. Den var mer tallrik her enn noe annet sted i verden. Etter hvert fikk den navnet «nordisk glansblomsterflue».

I «Mitt Østensjøvann» skrev Morten levende om solfluas parringsdans, nærmest som om leseren fikk opplevelsen av å være til stede: «Solfluehannen driver sin innviklete parringsdans, manøvrerer suverent i lufta og glitrer som gull i sollyset mens hunnen venter spent i smørblomstene, kroer seg, og til slutt står på henda i pur opphisselse!» Ingen tvil om at Morten kunne formidle, hvilket han også fikk vist gjennom foredrag for foreningens medlemmer på 90-tallet. Han skrev en rekke verdifulle vitenskapelige artikler i fagtidsskriftet Norwegian Journal of Entomology og fortsatt blir disse ofte benyttet av forskere og amatører i hele Europa.

I Østensjøvannets Venner engasjerte han seg gjennom et stort antall artikler om insekter i Sothøna. Hans funn av bl.a. *Orhonevra erythrogena* ble trukket fram i bystyredebatt om vern av Østensjøvannet. Hans mange funn resulterte i gode argumenter for å opprettholde og styrke vernet av dette pressede, unike stykke natur midt i byens byggesone.

Morten Falck 1946 – 2021. Foto. Familien.

Etter hvert ble han rammet av Parkinsons sykdom, men stod i jobb til 2005. Han var en respektert medarbeider i Aftenposten, var svært engasjert i fagforeningsarbeid og samfunnet forøvrig. Selvfølgelig var han også engasjert i Norsk entomologisk forening. I en årrekke var han styremedlem. Hjemme i Ulsrudveien hadde han bygget opp en utrolig samling insekter som han senere donerte til Naturhistorisk museum på Tøyen. Sykdommen krevde sitt, og i 2012 måtte han og hans kjære Sissel flytte til et mer praktisk hjem på Hasle. 16. januar 2021 sovnet Morten Falck inn på Solvang helsehus. I dødsannonsen hans kunne man lese «Like kjært som blomster er en gave til Norsk Folkehjelp eller Østensjøvannets Venner». Våre tanker går til Sissel Henriksen og øvrige familie.

Tusen takk, Morten, for råd, samarbeid, inspirasjon, all hjelp og ikke minst flotte artikler i «Sothøna» og din interesse for Østensjøvannet og foreningen helt til det siste. Vi er svært takknemlige.

Østensjøvannets Venner v/ Amund Kveim, Leif-Dan Birkemoe og Finn A. Gulbrandsen.

Fugler ved Østensjøvannet gjennom 2020

Fuglene i Østensjøområdet miljøpark gjennom 2020 er det 22. året på rad med årlige oppsummeringer. I 2020 foregikk de regelmessige tellingene mellom 14. mars og 13. oktober.

Audun Brekke Skrindo

Fugleåret 2020

Artslisten for 2020 viser i april 2021 at det er rapportert inn 139 arter i Artskart. 2020 ble nok et spennende fugleår med hensyn til biomangfold/artsvariasjon.

Årsrapporten ligger på fugleforeningens nettsider, nofoa.no, men her kommer resultatet for noen utvalgte arter.

Andefugler

Knoppsvanen har, etter at den re-etablerte seg som hekkefugl ved Østensjøvannet, fått mye oppmerksomhet fra både tilfeldige besøkende og de som følger spent med på de ulike parene gjennom hekkesesongen. Etter flere år med overraskende mange knoppsvaneindivider på besøk, tok det helt av i 2020. Selv om hekkende par ikke var mer enn 3-5 par, så ble det i flere perioder rapportert 50-70 individer på besøk.

Også i 2020 besøkte den rødlistete skjeanda, «sårbar» (VU), vannet med fem individer på våren og fire på høsten.
Et knekkandpar rastet den 23. mai. Arten er en relativt sjelden gjest og er rødlistet som «sterkt truet» (EN).

Den rødlistete lappfiskanda hunn, «sårbar» (VU), rastet ved vannet i mars-april.

Lommer/dykkere/hegrer

Dvergdykker, rødlistet som «sårbar» (VU), rastet med opptil 2 individer både vår og høst.

Toppdykker: ca. 30 par, men noen tellinger tyder på at det kom noe færre unger på vingene denne sesongen.

Horndykker: rødlistet som «sårbar» (VU). På det meste to individer i juli/august.

Storskarv: trenden med noe lavere forekomst av storskarv holdt seg gjennom 2020.

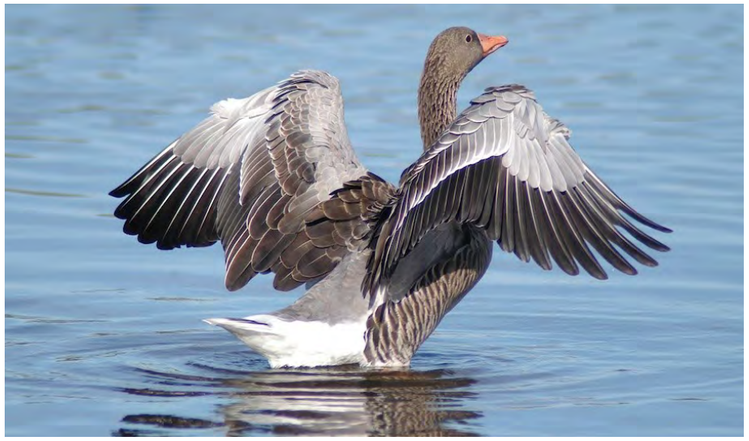

Grågås - en av de vanligste artene ved vannet. Vi oppfordrer alle til å ta en titt på den flott fjærdrakten - kanskje du oppdager noen nye detaljer som du ikke har lagt merke til før. Foto: Audun Brekke Skrindo.

Rovfugler

Fiskeørn: ett individ sett 14. juni.

Hønsehauk: 1-2 fugler på besøk gjennom hele året.
Vandrefalk: enkeltindivider sett både vår og høst.

Riksefugler

Vannrikse: overvintret for andre året på rad. Arten er rødlistet som «sårbar» (VU).

Vadefugler

Vipe, rødlistet som «sterkt truet» (EN) ble sett på vårtrekket men bare ett eksemplar ved hver observasjon.

Storspove, rødlistet under kategorien «sårbar» (VU), ble observert på vårtrekket. 20. april passerte 26 individer.

Brushane rastet ved vannet 22. juni. Arten er rødlistet som «sterkt truet» (EN).

Kvartbekkasin besøkte området på høsten og ble i området ut året.

Måker

Hettemåke: relativt lavt antall hettemåker i 2020 og hekkesuksessen ser ut til å ha vært lav.

Dvergmåke: besøkte miljøparken i slutten av mai og begynnelsen av august.

Begge artene er rødlistet under kategorien «sårbar» (VU).

Alkefugler

Lomvi: ganske ofte høstgjest på grunn av høststormer som blåser fuglene opp fra Oslofjorden. Ett individ 1. november. Arten er rødlistet som «kritisk truet» (CR).

Spurvefugler

Sanglerke: spennende at arten ikke bare passerte i trekktiden, men også at hanner sang aktivt seinere på våren. Arten er rødlistet som «sårbar» (VU).

Gresshoppesanger: ble oppdaget etter ikke å ha vært registrert i området på mange år.

Sivsanger: en hann rapportert syngende gjennom store deler av hekkesesongen.
Busksanger: ny art for vannet, syngende hann rapportert midt i juli.

Snøspurv: to individer ble sett 5. desember på jordene ved Østensjø gård. Dette er første desember-observasjon av arten.

Rosenfink: observert 16. august. Arten er rødlistet som «sårbar» (VU).

Bok om Østensjøvannets fugler

Fugleboka om forekomsten av fugler i Østensjøområdet miljøpark er en smart liten feltbok som får plass i lommen. Boken oppsummerer kort biologien, trekkinformasjon, utseendet og utvikling til alle fuglearter som er sett innenfor miljøparken frem til 2019. Boken viser grafisk oversikt over maks. dagsantall i hver måned samt utviklingen til noen utvalgte arter.

Send e-post til audun@skrindo.no dersom du vil bestille boken.

Krikkand til venstre i bildet - de siste to-tre årene har denne arten besøkt vannet hyppig og hannens praktdrakt må da kunne sies å være en av de flotteste vi har i Norge. Foto: Audun Brekke Skrindo.

Ny utnyttelse av stolpene etter fiskebryggene

Finn A. Gulbrandsen

Etter idé fra høgskolelektor og måkeentusiast Morten Helberg og Truls Aas fra Statsforvalteren fikk dugnadsgjengen i oppdrag å lage små plattformer på stolpene etter de gamle fiskebryggene. Da er det flott å ha nevenyttige folk i dugnadsgjengen. Etter skisse fra Aas ble det kjøpt inn materialer, prekuttet, og montert i løpet av to dugnader og en ekstradag.

Plattformene er formet slik at en rev ikke har mulighet til å komme opp til hekkende hettemåker. Dermed har Østensjøvannet to plattformer og en øy der hettemåker med flere arter kan hekke trygt i forhold til reven. En genial idé fra den nevnte duoen Helberg og Aas. I skrivende stund har flere par forberedt hekkesesongen på de nevnte plattformene.

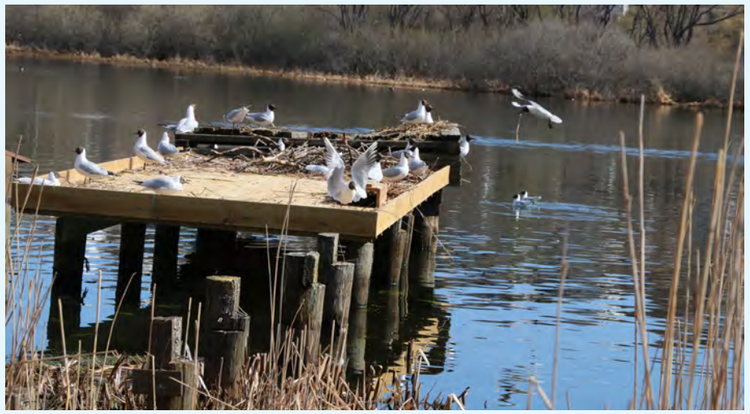

På nordre plattform har flere par hettemåker forberedt hekkesesongen. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 30.04.2021.

Nye arter ved Østensjøvannet

Nye arter observeres jevnlig i Østensjøområdet miljøpark. Oversikten i denne artikkel viser at artsmangfoldet fortsatt styrkes enten det er pattedyr, insekter eller sopp.

Grete Edholm (sopp) og Finn A. Gulbrandsen (pattedyr og insekter)

Pattedyr:

1. Ilder* (*Mustela putorius*) er et rovdyr tilhørende mårfamilien.

Arten er kjent for sterk lukt. Putorius av putir (latin) betyr vond lukt.

Ilderen har langstrakt, slank og sylindrisk kroppsbygning. Korte føtter, lang hals, lite hode, små, men brede avrundede ører. Halen er pelskledd, litt pjuskete og kort. Den gir et mørkt inntrykk i sommermånedene da sommerdekkhårene er pigmentert omtrent helt igjennom. Vinterpelsen ser langt lysere ut. Ansiktstegningene er grå og hvite med hvit ørekant, hvite kinnflekker, hvit hakeflekk. Ilderen forekommer sørøst i Norge (fåtallig), i Sør-Sverige, Sør-Finland og i Sør- og Mellom-Europa til Ural.

Til vanlig lever ilderen stille. Den er nattaktiv, benytter gjerne gamle reve- eller grevlinghi, men kan grave eget hi selv. Den får et ungekull i året. Arten er ufarlig for mennesker. Arten er rødlistet som «sårbar» (VU) og at den er påvist i Østensjøområdet miljøpark er en skikkelig «bombe». Det kan være en tamilder (frett), men selv om lite tyder på det så holder vi muligheten åpen. Arten ble fanget opp av et viltkamera i miljøparken 18. mars 2021, det første funnet i Oslo og Akershus. Funnet er lagt ut på artsobservasjoner av Erik Wegge Bugge.

Les mer om ilderen i Store norske leksikon (snl.no) eller i artsdatabanken.no.

Kilde: Snl og artsdatabanken

Ilder** Foto: Jc Schou, CC BY 3.0 https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/deed.no Biopix, bildet er fra artsdatabanken.

2. Sørharen* (*Lepus europeus*) er noe større enn haren (*Lepus timidus*) vi til vanlig finner i Norge. Ørene og lengden av bakfoten er noe større enn hos vår hare. Pelsfargen er gulgrå, mer grå over ryggen og mer rustfarga på kroppssidene. Vinterpelsen er omtrent som sommerpelsen. Halen er svart oppå og hvit under. Ørene er grå med en trekantet flekk ytterst på baksiden. Artens naturlige habitat er tempererte skoger, sletter og stepper. Den forekommer spesielt i kulturlandskapet, men forsvinner hvis driften blir for intensiv. Sørharen spiser mest planter, spesielt gras og blomsterplanter. Stort sett nattaktiv, men sees også ofte på dagtid. Den beveger seg over små områder.

Sørharen kommer fra Sverige der den kalles felthare. Den er innført til nabolandet. I Norge står den pr. i dag på fremmedartslista i kategorien «svært høy risiko» (SE). Sørharen ble observert og filmet på Abildsø skole 30. januar 2021 av Ida Madélen. Observasjonen er lagt inn på artsobservasjoner av Svein Joar Horve. Videoen ble sendt til P-G Bentz, svensk biolog bosatt i Falsterbo, som fastslo at dette var en sørhare.

Noe senere er det funnet harespor i miljøparken som trolig stammer fra dette individet. Det er foreløpig det nordligste funnet av arten i Norge.

Les mer om sørhare i snl.no. og på https://artsdatabanken.no/fab2018//N/755

Kilde: Snl og Artsdatabanken.

Sørhare** (*Lepus europeus*) Foto: Randy Gunnar Bohmann-Lange.

Insekter:

3. *Caloptilia stigmattella** er en sommerfugl i bladmøllfamilien. Vingespenn 12-14 mm. Den ble funnet av Svein Joar Horve ved Lilleskogen 27. februar 2021. Arten er vanlig i Nord-Amerika, Nord-Afrika, Europa og Asia nord for India. Larvene lever på poppel-, pors- og vierarter. De voksne er på vingene fra slutten av juni til september. Arten ble bekreftet av Truls Lerdahl på «Sommerfugler i Norge».
Caloptilia stigmatella. Foto fra Østensjøvannet: Svein Joar Horve.

4. Blek kålmott* (*Evergestis pallidata*) er en møll i familien *Crambidae*. Den finnes i Europa, Nord-Amerika og Nord Asia. Vingespennet er på 24-29 mm. Bakflaten av frontvingene er skinnende gule med brunrøde tverrgående linjer. Bakvingene er blendende hvite med ufullstendige brune linjer. Arten flyr fra juni – september. Den lever av arter fra berberisslekta, berggullslekta, engkarseslekta, kålslekta, vinterkarseslekta der den fremmedartlistede vinterkarsen (SE) er favoritten. Finnes langs kysten fra Rogaland til Østfold samt i Telemark, Hedmark og Oppland. (eller fra Rogaland til Viken (Hvaler) samt Vestfold og Telemark og Innlandet.) Arten ble funnet på Slora nord i miljøparken av Sverre Lundemo 30. juli 2020.

Blek kålmott (*Evergestis pallidata*) Foto fra Østensjøvannet: Sverre Lundemo.

5. Sørringvinge* (*Lasiommata megera*) er i familien nymfevinger. Arten ble funnet av Audun Brekke Skrindo på Sjøli 11. juni 2019 Vingespennet er på 35-42 mm. Vingeoversiden er okergul med gråbrun innramming og mønster. Framvingen har en svart øyeflekk med hvit kjerne nær vingespissen. Bakvingen har 3-5 øyeflekker i en rekke langs kanten. Hannen har en bred skråstripe av duftskjell midt på framvingen. Sørringvinge kan ikke forveksles med andre arter, og den finnes i Europa, Nord-Afrika og Midtøsten.

I Norge finner vi den langs Sørlandskysten til Kristiansand på begge sider av Oslofjorden nord til Oslo. På Sørlandet er den imidlertid svært sjelden. Langs kysten av Oslofjorden er den lokalt vanlig. Arten har hatt en viss ekspansjon de 20 siste årene.

Larven lever på arter fra grasfamilien. Flyvetiden er medio mai – juni og juli - august i to generasjoner. Finnes først og fremst på magre, gjerne sandete steder nær kysten som veikanter, sandtak, bergskråninger og tørrenger.

Kilde: Artsdatabanken.

Sørringvinge**(*Lasiommata megera*) Foto: Ellen Askum

1

2

3

4

5

6. Stor vannkalv* (*Dytiscus marginalis*) tilhører familien vannkalver (*Dytiscidae*) og er i ordenen biller. Den ble funnet ved Lilleskogen av Svein Joar Horve 8. april 2019. Stor vannkalv har som alle vannkalver en oval fasong. Hannene har glatt overflate og hunnen har langsgående riller på dekkvingene. De har små fasettøyne som ikke er utstående. Arten blir mellom 30 og 35 mm lang som voksen, mens larvene er dobbelt så store. Fargen er svart med gule sidekanter langs kroppen. Brystskjoldet er kantet omfavnet av en gul stripe.

De er grådige rovdyr og lever av andre insekter og også små fisk. Stor vannkalv finnes i stillestående ferskvann og i dammer. De henter oksygen fra lufta. Spesielt de voksne er gode flyvere og kan påtreffes et godt stykke fra vann, jfr. dette funnet.

Stor vannkalv har fullstendig forvandlig, dvs. de går gjennom både larvestadiet og puppestadiet før de er voksne. Larvestadiet og det voksne livet er stort sett i vann, mens puppestadiet er på land, i et nedgravd kammer. Stor vannkalv kan bli flere år.

Stor vannkalv (*Dytiscus marginalis*) Foto fra Østensjøvannet: Svein Joar Horve.

SOPP:

7. Barkhette* (*Mycena meliigena*).

Stilksporesopp i Mycenaceafamilien. Slekt: Hettesopper.

Finnes som oftest på bark på levende løvtrestammer, ofte mosekledde stammer.

I miljøparken er arten registrert sørøst for vannet på piletre av Ola Vestre 21. desember 2020. Kilder: Artsdatabanken/artskart og Artdatabanken i Sverige.

Barkhette. Foto fra Østensjøvannet: Ola Vestre.

8. Sokkjuke* (*Polyporus leptocephalus*)

Stilksporesopp i Polyporeaceaefamilien. Slekt: Stilkkjuker.

Vokser enkeltvis eller i små grupper, finnes først og fremst på falne greiner eller tømmerstokker fra løvtrær.

I miljøparken er arten registrert ved Bakkehavn av Berit Nyrud m/flere 6. august 2019 (Kartleggingstur Sopp- og nyttevekstforeningen).

Kilder: Artsdatabanken/artskart, mykoweb og Kristins flora.

Sokkjuke (*Polyporus leptocephalus*) Foto fra Østensjøvannet: Berit Nyrud.

* Funnet er ikke validert, og det må tas forbehold om at artsbestemmelsen er riktig, men finnerne/artsbestemmerne er veldig rutinerte, så vi er optimister vedrørende korrektheten. ** Bildene er ikke fra Østensjøområdet miljøpark.

8

7

6

Vannrikse og kvartbekkasin

Finn Arnt Gulbrandsen

Vannrikse. Foto Jenny Helen Stillerud, fra Østensjøvannet.

Overvintrende vannrikse

Vannrikse (*Rallus aquaticus*) forekommer fåtallig i Norge. Den er rødlistet som «sårbar» (VU). Norge ligger nord i artens utbredelsesområde. Det er kun en liten randbestand hos oss. På Østlandet hekker den spredt i lite antall i sørlige deler. Langs kysten er det hekkefunn nord til Møre og Romsdal. Bestanden er antatt å være relativt stabil på mellom 140 og 340 individer. Ved Østensjøvannet later det til at den overvintrer oftere enn tidligere, fire av de fem siste årene.

I 2020 var det indikasjoner på hekking, men sikre er man ikke. Den hekker i tette takrørskoger ved grunne sjøer og havbukter.

Under overvintringen er arten særdeles sårbar, og vi ber om at det vises spesielle hensyn i forhold til denne sjeldne arten.

De fleste naturfotografer forholder seg til Biofotos etiske retningslinjer, men vi får rapporter om at noen dessverre ikke greier å følge disse.

Arten er også truet av katter under overvintringen ved Østensjøvannet.

Overvintrende kvartbekkasin

Sist vinter bød på nok en overraskelse.

Det kom inn rapporter på at kvartbekkasin (*Lymnocryptes minimus*) ble sett flere steder i miljøparken. Før 1. februar i år var den sett kun 9 ganger ved Østensjøvannet. Arten overvintrer trolig mest i Afrika sør for Sahara, men den hardføre lille fuglen kan også finne på å overvintre i Norge. Den hekker på bløte myrer i taigaen og raster på tuete beitemarker med små vannansamlinger, ved grunne lavlandssjøer og på strandenger.

Denne lille vaderen er 18 – 20 cm lang, inkludert nebb. Kvartbekkasinen ble rapportert høsten 2020, deretter så å si i hele februar 2021 ved Østensjøvannet. Observasjonene ble lagt inn «skjult» på artsobservasjoner.

Den er ikke lett å få øye på, så det kan godt tenkes at den har overvintret ved vannet «vårt». Det vet vi ikke med sikkerhet, men artige observasjoner er det. Ekspertene regner med at det finnes over 2000 kvartbekkasiner i Norge. Det ser ikke ut til at bestanden er synkende. Den er derfor ikke rødlistet.

Vi henstiller til dem som kommer over slike sjeldne observasjoner å legge funnet inn som «skjult» på artsobservasjoner da Østensjøvannet ligger så veldig utsatt til.

Kilde: Artsdatabanken, artsobservasjoner og Gyldendals store fugleguide.

Kvartbekkasin. Foto Jenny Helen Stillerud, fra Østensjøvannet.

Trolsk stemning

Tirsdag 5. januar kunne de som var ved Østensjøvannet oppleve et merkelig fenomen som i meteorologien kalles bisol. Effekten ble forsterket av spesielle forhold på vannet.

Leif-Dan Birkemoe

På tur rundt vannet tirsdag 5. januar var oppmerksomheten særlig rettet mot råken omtrent rett ut for slåtteenga på Sjøli, siste rest av åpent vann. Råken var stadig blitt mindre i takt med fallende temperatur. I råken var det flere fugler, trolig på søk etter mat. Sola sto lavt, det var lettskyet og et visst luftdrag fra nord. Temperaturen rundt 10 grader minus. Fra turveien på østsiden var det god sikt rett ut mot råken. Plutselig kom det frostrøyk eller en liten tåkebanke drivende fra nord.

Råken lå omtrent rett ut for Sjøli på vestsiden av Østensjøvannet. Knoppsvaner og stokkender svømte rundt på matsøk. Bildet er tatt ca. 4 minutter før frostrøyken kom inn over råken og utløste fenomenet. Foto Leif-Dan Birkemoe.

Iskrystaller

Da frostrøyken nådde den åpne råken steg tåken eller skyen opp. Iskrystallene i skyen virket som små prismer og sollyset ble spaltet opp i forskjellige farger og mønstre, Meteorolog Ole Nilsen ble rett etter kontaktet og han forklarte at frostrøyk er et fenomen som nettopp dannes på grunn av temperaturforskjellene mellom overflate-vannet og lufta over. Lufta som ligger rett over vannoverflaten (råka) tilføres fuktighet pga. fordamping fra vannflaten. Lufta varmes også opp (+-grader i vannet), stiger og blander seg med den kaldere lufta høyere opp. Vanndampen kondenseres til dråper = tåke, ev. frostrøyk hvis temperaturen er under 0ºC. Så kan horisontale bevegelser i lufta over isflaten (vind) forflytte frostrøy-ken. Vakkert fenomen var det i alle fall!

Det var nettopp dette som fant sted en kort stund. Andre observasjoner av fenomenet tyder på at det kanskje var flere prosesser som virket samtidig. Ole sto høyre opp og så fenomenet fra en litt annen posisjon og forklarer i egen artikkel om de meteorologiske forutsetninger for fenome-net som kalles bisol.

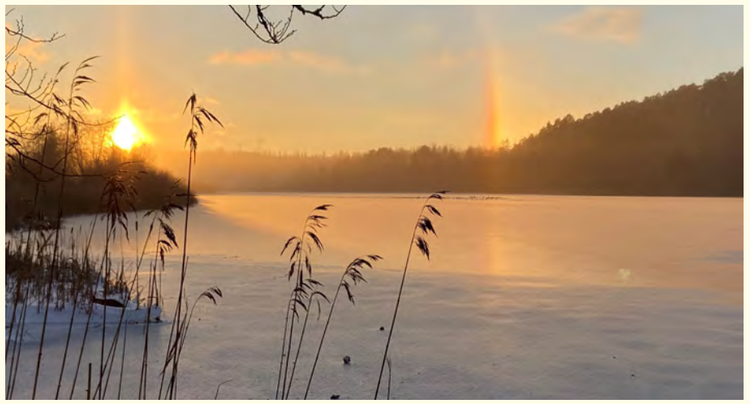

Over Østensjøvannet rundt klokken 14.45 tirsdag 5. januar kom det plutselig frosttåke drivende inn fra nord. Det dannet vakre farger da solstrålene gikk gjennom iskrystallene. Fenomenet kommer meteorologisk inn under begrepet bisoler. Foto Leif-Dan Birkemoe.

BISOL – hva er det?

Sollyset er sammensatt av stråler med forskjellig bølgelengde. Når lyset fra sola passerer gjennom jordas atmosfære påvirkes lyset.

Ole Nielsen

Bisoler sett fra Oppsal terrasse 5. januar. Lyset til høyre er rett over råken. Ved åpent vann og med lav temperatur i lufta dannes «frostrøyk», en form for tåke, nær vannflaten og med litt vind kan tåka bre seg over et større område. Foto Ole Nielsen.

Iskrystaller

Astronauter ute i verdensrommet opplever at himmelen er helt svart. Men Jorda er omsluttet av et tynt lag av gasser, «atmos-fære». Dette gjør at himmelen får farge, blå midt på dagen, gul eller rød morgen og kveld. Refleksjon av sollyset fra skyer gir skyene forskjellig farge. Forurensing i lufta vil også påvirke himmelens farge.

Spaltes i forskjellige farger

Når sollyset treffer regndråper som faller ut av skyene kan det dannes en regnbue. Det hvite sollyset går gjennom dråpene og spaltes i forskjellige farger: rødt, oransje, gult, grønt, blått, indigo og fiolett (ROGGBIF) og reflekteres tilbake til oss tilskuere. Det samme skjer når en lysstråle skinner gjennom et glassprisme.

«Halo-fenomener»

Høyt oppe i atmosfæren, kanskje 10 km over havets nivå, er temperaturen lav, ned til – 50ºC. I denne høyden forekommer det også skyer. Disse består av iskrystaller med forskjellig størrelse og form. Når sollyset passerer gjennom et tynt skylag bestående av iskrystaller, vil lyset påvirkes og forskjellige «mønstre» vises på himmelen. Dette kalles «halo-fenomener». Det mest vanlige er «en ring rundt sola, en sjelden gang rundt månen». En slik ring kan noen ganger være et «værtegn», et forvarsel om at skyer og nedbør er på vei. Noen ganger stemmer dette, men ikke alltid.

En sjelden gang vises mere spektakulære optiske fenomener på himmelen, noe mange opplevde å se 5. januar i år, nær solnedgang.

Sekskantet

Deler av en ring vistes rundt en gul sol og to sterkt lysende områder på sirkelen var tydelige på hver side av den virkelige sola. Disse lysende feltene kalles «bisoler». Dette fenomenet opptrer når iskrystallene i skyene/tåka som lyset går gjennom, har en spesiell form og orientering i atmosfæren. De er sekskantet og faller gjennom lufta på en spesiell måte.

Det var kaldt

Som bildet viser, var det lettskyet vær denne ettermiddagen. Ingen høye tynne skyer som påvirket sollyset. Det var kaldt, minus 10-12ºC nede ved Østensjøvannet. Vannet var ikke helt tilfrosset. Det var åpne råker i isen flere steder. Ved åpent vann og med lav temperatur i lufta dannes «frostrøyk», en form for tåke, nær vannflaten og med litt vind kan tåka bre seg over et større område. Er det kaldt nok vil tåka bestå av iskrystaller og har disse den rette formen vil sollyset som går gjennom tåka brytes og halo-fenomener, bisoler kunne observeres.

Høystubber og liggende stammer

Etter at Bymiljøetatens entreprenør NCC gjennomførte trefelling av gran i hassel- og hagemarkskogen sør for Tallberget høsten 2020 ble stammene liggende igjen. Høystubbene markerer godt hvor trærne sto.

Leif-Dan Birkemoe

Flere har gitt utrykk for at området ikke er ryddet etter felling. Begrunnelsen for at stammene ble liggende igjen er fra et natursynspunkt.

Større artsmangfold

Høsten 2020 ble det felt grantrær i området vest for turveien for å gi bedre lysforhold for hassel og andre edelløvtrær, og for at ikke gran skal utkonkurrere disse. På sikt vil det gi større artsmangfold. Greiner ble fjernet, men stammene vil bli liggende som levested for sopper og insekter, kanskje også sjeldne, rødlistede arter. Når treet brytes ned vil artsmangfoldet øke ytterligere, samtidig som den høye andelen insekter i døde stammer er mat for fugler. De høye stubbene vil få samme betydning som liggende stammer, men i tillegg har høystubbene fått fuglekasser og flaggermus-sprekker som flaggermus kan krype inn i, skåret inn i stammen.

Fellingen er utført av Bymiljøetaten i henhold til bestemmelsene i "Forvaltningsplan for Østensjøområdet miljøpark".

Fuglekasser og flaggermus-sprekker.

Det var i februar/mars 2021 at høystubbene fikk fuglekasser og sprekker som flaggermusen kan krype inn i, såkalte flaggermussprekker. Fuglekassene ble saget ut av selve stammen som en trekant og reirhull skåret ut i barken. Ganske smart utført av Øyvind og Kaja fra NCC etter oppskrift av Bymiljøetaten. Samtlige 15 høystubber fikk slike fuglekasser. Flaggermussprekkene virker mye mindre synlig enn flaggermuskassene som henger i trærne, særlig på Tallberget. Om ikke flaggermusene utnytter plassen skaper sprekkene åpning for sopp og insekter. Dermed kan nedbrytningen av treet starte tidligere. Det samme kan sies om fuglekassene om de ikke får besøk en småfuglfamilie allerede nå på våren.

Sosial boligbygging

Vi kan kanskje beskrive de nye fuglekassene og sprekkene for flaggermus for sosial boligbygging. Noen meter fra feltet er det et løvtre med mange reirhull oppover stammen. Her har det vært fuglene selv som har gjort jobben med å utvikle boligene, godt hjulpet av sopp og insekter. Så får vi se om alle de 15 nye boligene blir tatt i bruk eller om småfuglene prioriterer egen byggeteknikk.

1). Selv for klatring i høystubbene på 6-7 meter hadde Øyvind fullt klatreutstyr. Foto: Kaja, NCC. 02.03.2021.
2). Kaja og Øyvind fra NCC produserte fuglekasser og flaggermus-sprekker i høystubbene. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 02.03.2021.
3). Noen meter fra feltet er det et løvtre med mange reirhull oppover stammen. Her har fuglene selv gjort jobben med å utvikle boligene. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 30.04.2021.
4). Ferdig montert fuglekasse med reirhull i høystubben. Foto: Leif-Dan Birkemoe 02..03.2021.
5). Flaggermus-sprekker på toppen av en høystubbe. Foto: Leif- Dan Birkemoe, 02.03.2021.

Gråselje
– vanlig vegetasjonstype

Leif-Dan Birkemoe

Hannblomster har gule støvbærere (gåsunger), Foto: Leif-Dan Birkemoe 20.04.2021.

Det er kratt av gråselje langs åkerkantene og ut mot Østensjøvannets østside. Halvkulefasongen er tydelig, her sett fra Tallberget. Foto: Leif-Dan Birkemoe 28.04.2019.

Gråselje (*Salix cinerea*) er en art løvtrær i vierfamilien som danner store busker eller små trær på inntil 10 meters høyde, sjelden 15 meter. Den avviker fra selje først og fremst ved å kreve mer fuktighet. Blomstringen skjer senere enn hos selje, og gåsungene er mindre enn hos selje. Hannblomster har gule støvbærere (gåsunger), hunnblomster grønngule. Gråseljetrær er enkjønnede.

Arten finnes i fuktige områder i lavlandet, hovedsakelig i sørøstlige deler av landet. Utenfor Norge finnes arten i Europa, Vest-Asia og Nordvest-Afrika.

Gråseljekratt er pionerkratt ved gjengroing av sumpeng, våteng og frisk eng, og representerer en overgangstype mot sumpskog. Krattene kan være relativt stabile mot vannkanter. Gråseljekratt opptrer i et gjengroingsstadium i en suksesjon i retning av svartvier-bjørkekratt (gode eksempler på det i Klopptjernsområdet) og videre mot sumpgranskog eller oresumpskog.

Unge gråseljekratt har en halvkulefasong med svært tett front og sparsom undervegetasjon. Eldre utforminger er mer sammenflytende og har mye død/skrantende ved. På Bogerudmyra og på østsiden av Østensjøvannet er gråseljekratt en svært vanlig vegetasjonstype, som regel i mosaikk med fukteng og «sivbelter». Store deler av vegetasjonen på Bekkasinmyra, ryddet av dugnadsgjengen, var gråselje.

Kilde: Forvaltningsplan for Østensjøområdet miljøpark, status for området 2007, Gyldendals store nordiske flora, Wikipedia og Store norske leksikon.

Hunnblomster har grønngule støvbærere.
Foto: Leif-Dan Birkemoe, 20.04.2021.

Poplene halvert

Langs turveien på vestsiden av Østensjøvannet står det en trerekke med stammer i halv lengde. Bymiljøetaten mente trærnes høyde utgjorde en risiko og måtte halveres.

Leif-Dan Birkemoe

Kranbilen har saget over den øverste delen av en poppel og senker den ned på bakken.
Foto: Leif-Dan Birkemoe, 08.12.2020.

Ringbarket

Etter Bymiljøetatens benevnelse er dette honningpopler, gjerne bare kalt popler, som ble plantet en gang på begynnelsen av 1960-tallet langs turveien ved Abildsø idrettsfelt. For noen år siden ble poplene ringbarket av Bymiljøetaten slik at de skulle tørke ut. Da vil også røttene dø og rotskudd unngås. Poplene var ikke ønsket i miljøparken, de var en fremmed art. Nå viste det seg at trærne ennå ikke var tørket tilstrekkelig, og for å unngå at de blåste ned mot trafikken på turveien vurderte Bymiljøetaten av sikkerhetsmessige grunner at løsningen var å ta ned trærnes øverste del.

Trærne ble altså erklært som risikotrær. Fellingsarbeidet startet tirsdag 8. desember av NCC, Bymiljøetaten entreprenør. En kranbil med motorsag kappet trærne fra toppen. Noen få stammer ble lagt igjen på bakken, resten ble lastet over i en container for deponering.

God sikt

Når de rundt 70 stammene som står igjen er tørket og røttene er helt døde skal også de felles. Da blir det igjen god sikt mot Østensjøvannet slik det var før turveien i 2016 ble lagt om på innsiden av trerekka.

GRASROT ANDELEN
NORSK TIPPING
STØTT ØVV MED GRASROTANDELEN GJENNOM NORSK TIPPING

Snodige formasjoner

I boken Trærnes hemmelige liv av den tyske forfatteren forstmannen Peter Wohlleben, som er blitt en internasjonal bestselger, tar han leserne med på oppdagelsesreise i skogens skjulte underverk. Med beskrivelsene til hjelp får vi forklaring på merkelige rotformasjoner, pussige voksemønstre og andre snodige formasjoner på trær i skogen.

Leif-Dan Birkemoe

Stien på vestsiden helt nord ved Østensjøvannet ligger i en skråning der jorden lett blir skylt bort av regnet og de underjordiske nettverkene avdekkes. Det er vanskelig å skille hvilke røtter som hører til de enkelte trær. Forstmannen Peter Wohlleben mener de ikke vokser tilfeldig.

Et furutre på Tallberget ligger knekt, sannsynligvis etter gjennom flere år å være ødelagt av soppangrep og tidvis vannmangel.

På Tallberget, der mange furutrær står på områder med skrinn jord, har vi flere furutrær med rift i stammen etter en periode med lite vann. Et tre har fått soppangrep langt nede på stammen og vil om ikke lenge falle.

Peter Wohlleben prøver å forklare veksten på furutreet med ytre påvirkning, spesielt snø, kombinert med avvikende voksemønster. Slike trær kan for eksempel begynne å gro grener som peker bort fra stammen, for deretter å bøye seg oppover og fortsette i denne retningen.

Trerøtter vokser ikke tilfeldig

Går vi inn i Manglerudskogen langs stien på vestsiden av Østensjøvannet mellom turveien og vannet helt i nord er det uvanlig mange røtter som snor seg som snubletråder i stien.

Stien ligger i en skråning der jorden lett blir skylt bort av regnet og de underjordiske nettverkene avdekkes. Det er vanskelig å skille hvilke røtter som hører til de enkelte trær langs stien.

I boken *Trærnes hemmelige liv* fremsettes den påstand at «forskere fra Hartz-området har funnet ut at dette er tett sammenvevde systemer som forbinder de fleste individene i en art – og i en bestand – med hverandre. Det ser ut til å være vanlig at trærne bruker nettverket til å utveksle næringsstoffer med hverandre». Med det mener forfatteren Peter Wohlleben at det er gode grunner til at trerøttene ikke vokser tilfeldig, men utveksler næringsstoffer med hverandre og utvikler et sosialt fellesskap. Hvorfor er trær slike sosiale vesener? Årsaken er den samme som hos oss mennesker: Sammen står man sterkere. Ett tre gjør ingen skog. Flere trær sammen skaper sitt eget økosystem. Noe å tenke over på stien med mange røtter det er lett å snuble i.

Trær i knipe

Flere steder i miljøparkens skoger er det trær som har sprekker i stammen, er knekt eller veltet. Det Peter Wohlleben forteller er at trær trenger tilførsel av fuktighet for å kunne produsere næringsstoffer. Et fullvoksent tre kan sende mer enn 500 liter vann gjennom greinene og bladene hver eneste dag, så lenge tilførslene fra bakken er god nok. Blir det knapphet på vann om sommeren i en lengre periode, kommer trærne i knipe. Det er vanligvis de største og kraftigste trærne som får svi. Det er spesielt furuer og grantrær som revner i stammen. Forfatteren forklarer det med at «hvis nålene i toppen av kronen forlanger mer vann blir spenningen i det uttørkede trevirke til slutt for stor. Man kan høre at det spraker og smeller, før en meterlang rift kommer til syne i barken. Den strekker seg dypt inn i vevet og skader treet massivt». I et slikt sår trenger det lett inn soppsporer som fortsetter videre inn til kjerneveden. Ødeleggelsene har begynt selv om treet forsøker å reparere såret i kommende år.

På Tallberget, der mange furutrær står på områder med skrinn jord, har vi flere furutrær med rift i stammen, godt synlig på lang avstand. Her har vi eksempler på trær i mange av livets faser. Et furutre på Tallberget ligger knekt, sannsynligvis etter gjennom flere år å være ødelagt av soppangrep og tidvis vannmangel. En vakker dag klarer ikke treet mer, det faller med et brak og stammen splintres i fallet. Et annet tre har fått soppangrep langt nede på stammen og vil om ikke lenge også falle.

Krummet som en sabel

I Bogerudskogen opp mot Bogerudveien står det en underlig formet furu. Den ser nærmest ut som en krummet sabel. Turer i Østmarka viser at en slik vokseformasjon ikke er uvanlig. Peter Wohlleben prøver å forklare fenomenet med ytre påvirkning, spesielt snø, kombinert med avvikende voksemønstre. Treet vi har funnet har død ved i det som en gang var hoved stammen som vokste rett opp. Altså en gadd (stående død ved) der treets vekst stoppet, trolig etter et soppangrep. Slike trær kan for eksempel begynne å gro grener som peker bort fra stammen, for deretter å bøye seg oppover og fortsette i denne retningen, skriver forfatteren.

Peter Wohlleben sammenligner ofte trær med mennesker og dyr. Trærnes språk, treets sanser, vinterdvale, fornemmelse av tid og å tilpasse seg endringer er eksempler på temaer som diskuteres. Biologer vil nok mene at når trær omtales som individer og tillegges følelser, er dette i overkant av hva som er vanlig forståelse av trær. Likevel er det en ny måte å oppleve skogens trær på. Det er ikke nødvendig å reise langt for å ane hva forfatteren ønsker å meddele. Ta en tur i miljøparkens skoger etter å ha lest boka!

Rørfornyelse uten graving
«Mulvarpen» gjorde jobben.

Østensjøvannets Venner mottok i slutten av januar et brev fra Vann- og avløpsetaten om at etaten skulle utbedre hovedledninger i nabolaget. Beskrivelsen fortalte at arbeidet skulle utbedre eksisterende avløpsledninger med strømpe.

Tekst og foto **Leif-Dan Birkemoe**

På kanten av kummen står «traktorfreseren» eller «muldvarpen» klar til å starte kjøring nede i avløpsrøret. 02.03.2021.

Avløpsledninger utbedres i ditt nabolag
Vann- og avløpsetaten skal utbedre de kommunale avløpsledningene i turområdet ved nordenden av Østensjøvannet.

Arbeidet vil foregå ved å føre en strømpe inn i eksisterende rør for på denne måten forlenge rørenes levetid. Dette utføres fra kum til kum og vil i de fleste tilfeller ikke medføre graving. I tillegg skal vi rehabilitere kummer: Disse arbeidene medfører heller ikke graving.

Kilde. Skilt til Vann- og avløpsetaten.

Arbeidet var nødvendig for å bedre kapasiteten og forbedre tilstanden på avløpsledningene. Vi kunne også lese at ledningene hadde både «innlekk av fremmedvann (grunnvann) og utlekk av avløpsvann». Altså lekkasjer i rørene.

Noen dager senere kom det på plass skilt som forklarte at det dreide seg om ledninger langs turveien fra rundkjøringen Haakon Tveters vei/Østensjøveien frem til foten av Manglerudbakken, et gammelt knutepunkt for ulik infrastruktur som satte store krav til arbeidet. Pluss turveien mellom Østensjøvannet og Vadedammen. Se skisse, på bildet.

Unngår graving

Det som er interessant er at man ikke behøvde å grave opp de gamle rørene i miljøparken og legge ned nye. Etter en slik anleggsperiode ville det tatt lang tid å få trær og annen vegetasjon tilbake til situasjonen før graving. Turområdet ville blitt påvirket, økosystemet belastet og mye av arbeidet som er gjort for anlegg av Vadedammen og den rehabilitere fuktenga Slora satt tilbake. Faren for at jord med uønskede arter skulle komme inn i miljøparken og naturreservatet ville krevd mye ekstraarbeid. Pluss alt uforutsett som kunne gått galt.

Fjernstyrt «traktor»

Hele anleggsoperasjonen gikk uten graving, kun litt provisorisk omlegging av rør. Entreprenøren Kjeldaas som Vann- og avløpsetaten engasjerte til oppdraget, gjorde en varsom jobb, utstyrt med mye avansert teknologi. Det som kanskje imponerte mest var det som ble kalt en «traktorfreser», en liten firehjuls fjernstyrt «traktor» med snute til å frese seg vei gjennom avløpsrøret. I front hadde traktoren både lys og kamera. Som kjøretøy under bakken i miljøparken kunne vi kanskje heller kalle den for «Muldvarpen». Uten denne teknologien kunne mye ha gått galt i miljøparken. Arbeidet ble avsluttet i uke 10, andre uke i mars.

Skiltet viser hvor strømpen skal trekkes gjennom avløpsrørene. 11.02.2021.

Bogerudveien 15
Bystyret vil ha blokker i skogkanten

Amund Kveim

Vi skrev i forrige nummer av Sothøna om planene for denne eiendommen. Bystyreflertallet, med MDG, SV og AP i spissen trosset alle råd fra Plan- og bygningsetaten, Statsforvalteren (Fylkesmannen), Bydelsutvalget, Østensjøvannets Venner og mange andre. Vi er forundret og svært skuffet.

Etter planen blir det derfor to boligblokker helt i skogkanten, men saken er imidlertid ikke endelig avgjort. Østensjøvannets Venner, med støtte fra Norsk Ornitologisk Forening, har påklaget saken. Vi mener at både kartleggingen av biologisk mangfold, og ikke minst langtidsvirkningene ikke på langt nær var tilfredsstillende. Nærområdet er så verdifullt at naturreservatet lenge har vært planlagt utvidet så mye at avstanden til bebyggelsen blir bare rundt 30 meter. I tillegg ble det etter vårt skjønn gjort saksbehandlingsfeil. Vi håper derfor saken blir behandlet på nytt og får et annet utfall. Hvis vedtaket blir stående, ser vi mørkt på fremtidig behandling av planene for Eterfabrikken og andre eiendommer i miljøparkens randsoner.

De to boligblokkene blir liggende bare 30 meter fra skogkanten. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 28.04.2020.

Broforbindelse

Vinteren 2009/2010 ble det bygget en trebru, også kalt gangbro, på fagspråket "pælet bordgang", fra parkeringsplassen og sørover. Hafslund/Viken Fjernvarme gjennomførte tiltaket etter at fjernvarmerøret ble lagt ned på samme sted. Vannet under bordgangen har trolig stått noe høyere enn beregnet med den følge at gulvet i broen ble ødelagt på flere steder til tross for at materialet var sibirsk lerk. Høsten 2017 ble broen av sikkerhetshensyn stengt av Bymiljøetaten. I mars 2018 ble broen revet. I november 2019 fylte man det våte partiet med stein for å lage en ny fast vei, men etter få dager forvant alt ned i dypet. Nå er det nettopp åpnet en ny gruset sti som er forbundet med en liten bro for å komme over det våte partiet. Det er ikke lenger nødvendig å gå opp på fortauet for å komme over til den ordinære turveien.

Bymiljøetaten satser på at broforbindelsen er en permanent løsning. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 30.04.2021.

Mer støy under enn over isen på Østensjøvannet

Lyden fra hundrevis av mennesker med forskjellige aktiviteter på Østensjøvannet en søndag formiddag midt i februar høres godt gjennom luften. Men under isen er det vel stille, tenker vi.

Tekst og foto **Leif-Dan Birkemoe**

Lytting til vannets lyder fra isen på Østensjøvannet 14. februar 2021.

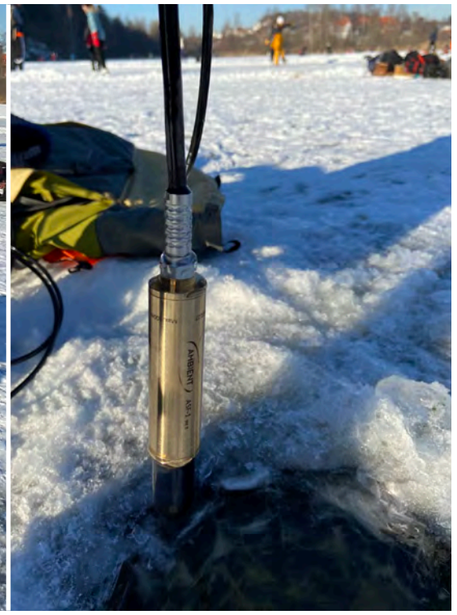

Hydrofonen fanger opp lyder i vannet. Ved hjelp av et omformerapparat kan lydene høres av det menneskelige øret.

Midt mellom skøytebanene i den nordre delen av Østensjøvannet satt det en kar ved et hull i isen og holdt i en snor. Det var søndag 14. februar med mange aktiviteter så vedkommende skilte seg ikke ut fra mengden. Har du fått fisk, spurte jeg. «Det er ikke fisk jeg er ute etter, men lyd», fikk jeg som svar etter at han hadde tatt av seg hodetelefonene jeg ikke hadde lagt merke til. Det jeg oppfattet som fiskesnøre var en kabel som han trakk opp og viste meg en hydrofon i enden av kabelen en drøy meter under isen, og altså ikke en fiskekrok.

«Masse lyd fra aktivitet på isen», svarte han, da jeg undret meg over hva han hørte. Han hadde også lyttet når det ikke var noen på isen. Også da var det mange lyder, ikke minst bobling. Vedkommende hadde også lyttet på lyd i Nøklevann, da på 20 meters dyp. Også der var det mange lyder.

Akustiske signaler

Utstyret han brukte var profesjonelt, et høykvalitets produkt av merket «Ambient Hydrophone ASF- 1 MKII» til bruk for å fange opp akustiske signaler i vann.

Dermed var det i ettertid lett å finne frem til hydrofonen på nettet som støtte og utfylling til det som ble fortalt. Her får vi vite at rundt 1000 arter som lever i vann kommuniserer akustisk. Utstyret var nylig anskaffet og vedkommende var nok ute for å prøve seg frem. Slikt utstyr brukes nok helst på roligere steder for å lytte til dyreartenes kommunikasjon, først og fremst fisk, kan vi utlede av omtalen. Særlig dykkere på søk etter fisk. Da er det viktig å holde seg unna trafikkerte steder, enn si bølger og overflatestøy. Is står det intet om, men at lyden passerte gjennom is kan det ikke herske tvil om. Hydrofonen var senket ned i vannet midt mellom skøytebanene. Det må legges til at lyden ble formidlet gjennom et lite håndholdt apparat, omtrent slik vi kjenner fra ultralyd-detektor for å omforme høyfrekvent lyd fra flaggermus.

Kaos av lyder

På spørsmål om hva han hørte ble jeg tilbudt å låne høretelefonene. Det var et crescendo av lyder, gjerne kvadrofonisk, usammenhengende, skarpe, høye og lave toner. Rett og slett et kaos av lyder. Det måtte være summen av alle som beveget seg på isen i stor omkrets. Lyd forplanter seg fire ganger raskere i vann enn i luft, mellom 1450 og 1550 meter pr. sekund (over 5000 km/t) avhengig av temperatur og dybde. Horisontalt går lyd over store avstander, men vertikal forplanting er sterkt svekket. Selv om vi var ganske langt nord i vannet blandet derfor trolig også lyd fra den sørlige del av Østensjøvannet seg i lydkaoset.

Fra infra- til ultralyd

Hydrofonen oppgis til å registrere lyder fra 7Hz til 40kHz. Menneskeøret er normalt i stand til å oppfatte, som lyd, svingninger mellom ca. 20 Hz og 20 kHz. Hydrofonen fanget derfor opp lyd langt under og over det menneskeøret kan oppfatte. Brukerveiledningen oppgir at hydrofonen «gjengir krystallklart lav lydstøy fra infra- til ultralyd». Det som ble hørt i headsettet var altså langt mer enn det vårt øre kan oppfatte uten omforming. Ved Østensjøvannet har vi erfaring med ultralyddetektor for å høre flaggermusens høyfrekvente signaler eller skrik. For dvergflaggermusen er det oppgitt til ca. 55 kHz altså høyere enn det menneskeøret kan oppfatte. Og da gjerne bare ett signal fra en flaggermus om gangen. Hydrofonen blandet sammen alle lyder i hele frekvensområdet. Hadde det vært hval i Østensjøvannet, som kommunisere med lydfrekvenser på ganske få Hz, vil vi også hørt den. Denne lydforvirringen må altså fiskene i vannet, enten det er gjedde, mort, abbor eller karuss leve med om de kan oppfatte lydene under isen. Om fisk kan bli stresset av lyd, må de bli det på Østensjøvannet i helgene med hundrevis at besøkende med aktiviteter som skaper lyd. Stille er det ikke under isen.

Fugleinfluensaen er her
Ikke mat vannfuglene

Våren 2021 ble det konstatert at fugleinfluensa har rammet fugl ved Østensjøvannet. Flere døde fugl enn vanlig er observert, men bare noen få blir undersøkt.

Amund Kveim

Et par tilfeller er konstatert og det er ytterligere en håndfull man har grunn til å anta er døde av sykdommen. Det er også sannsynlig at det er mange tilfeller vi ikke oppdager.

Viruset er svært smittsomt (høypatogent) og luftbårent (aviært). Dette er en trussel mot villfugl, men helsemyndighetene er mest bekymret for utbrudd i fjærfebestandene, altså høns, kalkun m.m. Heldigvis er smitte fra fugl til menneske uvanlig, men kan forekomme ved nær og ubeskyttet kontakt med smittet fugl. Det er ikke kjent at viruset smitter mellom mennesker.

Vi oppfordrer derfor igjen til å avstå fra mating av vannfugl. Matingen fører til større ansamlinger av fugl som har tett kontakt og derved lettere smitter hverandre. Det er mange andre grunner til at man bør unngå mating, men nå er det enda viktigere enn ellers. Videre bør man unngå kontakt med døde eller svekkede fugler og individer som har unormal adferd.

Mer informasjon er å finne bl.a. på Mattilsynets nettsider.

Bymiljøetatens plakat om fugleinfluensa.

Bymiljøetatens plakater om fugleinfluensa settes opp av entreprenøren NCC på utvalgte steder langs Østensjøvannet og Bogerudmyra. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 25.03.2021.

Besøkssenter våtmark Oslo
– Stor pågang og ny senterleder

På tross av korona og smittevernsregler har det vært stor pågang etter undervisningsopplegg fra senteret.

Amund Kveim

Reiserestriksjoner har imidlertid ført til at våre naturveiledere i langt større grad enn før må oppsøke skolene i stedet for at klassene kommer til Østensjøvannet. I 2019 var det rekordhøye besøkstall, og i korona-året 2020 var nedgangen bare rundt 10% til litt over 11.000 barn. I tillegg kommer all virksomheten på senterets avdeling på Lilløyplassen naturhus på Fornebu. Det er Østensjøvannets Venner som eier og står bak driften av avdelingen på Bakkehavn ved Østensjøvannet.

Toril Hasle slutter etter 7 år

Daglig leder Toril Hasle har etter 7 års arbeid hos oss valgt å takke ja til en spennende jobb hos Statsforvalteren i Oslo og Viken. I hennes tid har senteret hatt en eventyrlig utvikling. Besøkstallene er femdoblet, det er ansatt en rekke naturveiledere og besøksverter og det er utviklet mange nye undervisningsopplegg for skoler og barnehager. Nå har senteret en langsiktig rammeavtale med Utdanningsetaten i Oslo som gjør at undervisningen er gratis for hver enkelt skole. I tillegg er det normalt publikumsåpne aktivitetsdager på de fleste søndager i året, men dette er naturligvis satt på vent til smittevernsreglene gjør det mulig å åpne igjen. Vi håper det blir fra høsten av.

Lisa Maria Lindsøe tiltrer

Som ny senterleder er ansatt Lisa Maria Lindsøe som tiltrer i løpet av juni, foreløpig i et vikariat. Lisa har masterutdanning i biologi, praktisk pedagogisk utdanning og har vært kontaktlærer og faglærer i matematikk, naturfag og friluftsliv i ungdomsskolen.

Vi ønsker henne hjertelig velkommen og har håp om at hun både kan videreføre og videreutvikle senteret. Det er en spennende periode vi har foran oss. I ny Forvaltnings-plan for Østensjøområdet miljøpark er det lagt opp til at senteret skal etableres i nye og mer egnede lokaler nærmere hovedturveien rundt vannet. Saken ligger fortsatt til behandling hos Byrådet.

Besøkssenteret har et undervisningsopplegg for barnehager, her med barn i skogen. Foto: Kristian Schumacher.

Toril Hasle

Lisa Maria Lindsøe

Fioler er plukket som ledd i undervisningen. Foto: Besøkssenter våtmark Oslo.

Overlærer Johan Evje om evakueringen på Østensjø skole panikkdagen 10. april 1940 – frykten for alliert bombing av Oslo

I Arkivverkets digitale dokumentsamling har vi funnet en rapport til skolekontoret i Aker fra overlærer Johan Evje ved Østensjø skole om hendelsene 10. april 1940. Denne dagen er kalt for «Panikkdagen», dagen da det gikk rykter om at Oslo skulle bombes av allierte etter det tyske angrepet dagen før, 9. april. Mange flyktet i panikk ut i Marka eller til en av nabokommunene.

Transkripsjon fra håndskrevet brev: **Leif-Dan Birkemoe**

Høsten 1941 ønsket Skolekontoret i Aker en rapport, iht. rundskriv nr. 142/1941, om krigsbegivenhetene i april – juni 1940 fra skolene i Aker. Av dokumentene ser forespørselen ut til å være en del av en større innhenting av hendelser fra kommuner og fylker i Norge. For Johan Evjes del er det begivenhetene som inntraff 10. april og de neste to dagene han har valgt å trekke frem. En detaljert håndskrevet beretning forteller mye om utfordringene skolen plutselig sto overfor om morgenen 10. april 1940. Beretningen er datert 9. september 1941 med overskriften

Ad Evakuering 10/4 1940 Sprang mot skogen

Ved 11-tiden hørte jeg en uvanlig dur av biler i veddeløpsfart. Jeg så ned på Østensjø-veien, og så langt jeg øynet, var veien bokstavelig full av biler, - to og tre i bredden. Det gikk alt hva remmer og tøy kunne holde. Plutselig blir det stopp. En langt fremme i teten, hadde fått maskinskade og måtte stanse, og det brakte forvirring i hele rekken. Noen søkte å komme forbi, men snart var det en eneste mølje alt sammen. Folk sprang mot skogen, veien var overfylt og så la de i vei over jordene skjønt det lå enda meget snø der.

Skytes i grus klokken tolv

Jeg gikk ut og spurte den første og den beste hva som var på ferde. Jo, byen skulle skytes i grus klokken tolv. Alt levende måtte ut. Hva de ville i skogen? Redde livet, bare vekk, vekk. Dere kan da ikke være i skogen til natten! Det hadde de ikke tenkt på. Så sendte jeg vaktmesteren ned i veikrysset, og han sa de kunne få komme inn på skolen. I alt var 2 a 300 plassert i alle rommene, gymnastikksalen og klasseværelsene, håndgjerning og sløydrom, over alt hvor der fantes en kvadratmeter gulv, hadde folk slått seg ned. Bare skolekjøkkenet, og kontoret (mitt) hadde jeg avlåst.

Spiste med god appetitt

Litt om senn la redselen seg noe og man begynte å ordne seg for fremtiden. De fleste hadde mat med seg, og så slo man seg sammen i grupper, de som kjente hverandre, og spiste med god appetitt. Var det noen som manglet så fikk de det av dem som hadde.

Mange familier var oppløst, far var her og mor hist, og ingen av dem visste hvor barna var henne. Men de «foreldreløse» fikk snart pleiemødre. Så de led ingen nød. Var der flere søsken sammen, tok de eldste seg av de små. Det var rørende utslag av omhu fra 12 eller 10-åringer, ja en var bare åtte og hadde en søster på to år som han ikke forlot et øyeblikk.

Spebarnet Maggi

En mor på 30 hadde et spebarn på 5 måneder og sin 80 år gamle mor med seg. Alle var takknemlige, alle var hjelpsomme, snart steg humøret noen grader, noen begynte å fortelle «nyheter» og de var mange og ofte merkverdige. Mannfolkene ville gjerne få seg en røyk inne hvor det var varmt, men de fleste fant seg i å måtte gå utenfor med pipe eller sigaretten.

Overlærer Johan Evje. Kilde: Østensjø lokal-historiske bilder. Bilde-nr.: B20030053.

Alle telefonlinjer var overbelastet

Ettermiddagen gikk fort. De som hadde mistet sine nærmeste, søkte å finne dem i telefonen. Køen for å slippe til ble lenger og lenger, og til slutt var alle linjer så overbelastet, at det stanset opp av seg selv. For som det slik var her var det naturligvis også alle andre steder. Det var håpløst å komme frem, men de fleste ga seg ikke, før jeg sent på kveld stengte døren.

Panikkdagen 10.04.1940 på Oppsal utenfor kolonialbutikken til O. Jerpset. Kilde: Østensjø lokalhistoriske bilder. Bilde-nr.: B20050067.

Østensjø skole 1930. Kilde: Østensjø lokalhistoriske bilder. Bilde-nr.:B20040204.

Fra Vålerenga eller Kampen

Da de skulle gjøre seg i stand til natten var det noen som grudde seg for å sitte på en pult eller ligge på bare gulvet. Noen fyrte på høytrykk og det var gloende varmt, så fryse skulle de ikke. Og de fleste var glad til. Ingen våget seg den kvelden til byen, skjønt de fleste bodde i utkanten, på Vålerenga eller Kampen, så de ikke hadde så langt hjem.

Ved 10-tiden tok vaktmesteren seg en runde gjennom alle rommene. Vi godsnakket litt med dem, advarte mot røyking og lys og sa godnatt. Bare på et rom var det ei kjerring som brukte munn for at det ikke var annet enn bare gulvet å ligge på. «De kom så uventet», sa jeg. «neste gang De vil besøke oss, skal De ringe opp i forveien, så skal De få eget rom med bad og oppvartning». Den falt i god jord, kjerringa ble utledd og holdt kjeften sin.

Lang dag

Etter en lang dag gikk jeg for å slå meg til ro. Jeg traff Petra i spisestuen, hun skulle ligge der, for pikeværelset hadde hun overlatt til kona med spebarnet og den gamle moren. Det var pene, stillferdige mennesker. Vi kunne omtrent ikke høre der var folk og de trivdes visst også, for de ble boende der til krigen var langt forbi Lillehammer. På soveværelset fant jeg Maria i sengen med toåringen i fanget. Maria, det er kona mi. Hun hadde funnet den gråtende og gjennomvåt. Den åtteårige broren hadde nok passet Maggi, men han hadde ikke noe skift til henne – sto bare bedrøvet og så på. Mor gikk til naboen, badet og skiftet på vesla og la henne, men sove ville hun ikke, bare smågråt. Så la mor seg selv med tulla i fanget og da sovnet hun straks. Så laget vi en annen seng til henne, og gikk til ro etter en lang dag – ulik alle andre vi hadde opplevd.

Men Bergmann, vaktmesteren, var ikke av klærne, hverken den natten, eller de par følgende. Det viste seg nødvendig, det var nok å passe på.

Bespisning

Neste morgen ble vi vekket halv seks. Det var gutten som ringte på og spurte hvordan det sto til med Maggi.

Denne dagen fikk styret i Sanitetsforeningen og lærerinnene ved skolen i stand bespisning, - varm middag fra 5 og utover. Jo, de fikk avsetning. Det manglet ikke på det. Men som faren minsket, steg fordringene. Noen gikk på vanlig arbeid i byen, men vendte tilbake til skolen og den varme maten om kvelden og var ikke alltid så svært høflige heller. Et par hadde litt i hode og begynte å krangle med de andre.

Merkelig opplevelse

Den dagen hadde vi fått halm fra Skappel, bonden på S. Skøyen, og fra Sanitetsforeningen kom det madrasser, så nå fikk de gode sovesteder alle sammen. Men faren for å svi av det hele ble større. For vi merket tobakkslukt av og til, tross alle advarsler. Og da vi tredje natten kom inn i et rom og satte politiløkta på, og det viste seg at ikke alle lå i sin egen seng, så bestemte jeg meg for å avslutte gjestgiveriet dagen etter. Neste dag kom det for øvrig pr. radio ordre fra Deutsche Wehrmacht om at evakueringen skulle opphøre. De aller fleste var takknemlige og takket om og om igjen og en merkelig opplevelse ble avsluttet.

Innrykk over alt

I hjemmene og på gårdene rundt om hadde det vært innrykk over alt. De fleste steder sto alle dører åpne. Hos Pedersen, naboen vår, var det 34 den første natten. Og han og kona hans strevde natt og dag med å skaffe mat og natteleie. Vel-lokaler o.l. ble tatt i bruk, men det var kaldt, så de frøs svært. Bare en huseier skrøt av at ingen slapp inn hos ham. Det var bare han og kona hans i hele huset. «Her banket de på hele dagen, sa han, «men jeg slapp ikke inn en eneste».

Johan Evje. Østensjø 9/9 41

Transkribering av håndskrevet brev fra Johan Evje til Aker skolekontor ved Leif-Dan Birkemoe. Bl.a. er det satt inn underoverskrifter og teksten er forsiktig modernisert.

Kilde: Arkivverket: Aker Folkeskole – Rapport om krigsbegivenhetene til Aker skolekontor fra Østensjø skole

https://media.digitalarkivet.no/view/110176/253

RA, Forsvaret, Forsvarets krigshistoriske avdeling, Y/Ya/L0013: II-C-11-31 - Fylkesmenn. Rapporter om krigsbegivenhetene 1940., 1940, s. 253

Overlærerboligen på Østensjø skole 2014. Kilde: Østensjø lokalhistoriske bilder. Bilde-nr. B2014213.

Panikkdagen

Panikkdagen refererer til den panikken som oppsto i Oslo og andre norske byer den 10. april 1940, da det gikk rykter om nært forestående alliert bombing. Det er ikke kjent hvordan ryktene oppsto, men i løpet av morgenen ble det spredt en historie om at byen skulle bombes innen kl. 12.00. Litt senere ble tidspunkt endret til 14.00. Dette utløste en masseflukt fra byen, med påfølgende problemer for forsyningene i området. Ryktene ble forsterket av meldinger på BBC og Sveriges Radio om at historiens største sjøslag sto utenfor norskekysten, og at det var bombefly og krigsskip på vei fra flere land.

Det er framfor alt Oslo som forbindes med begrepet «panikkdagen». I Oslo begynte folk å evakuere med de transportmidler de hadde. Biler ble fylt opp med folk, og det samme ble busser og trikker som skulle ut av byen. Sykler ble tatt fram, og mange gikk til fots. De fleste forsøkte å komme seg ut i Oslomarka eller til en av nabokommunene. De fleste havnet på tilfeldige steder utenfor byen. Det var svært kaldt i aprildagene 1940, og det hele var dårlig planlagt, så mange frøs. De hadde heller ikke med seg det de trengte for å varme mat, så det ble å spise kald hermetikk eller brød.

Utover ettermiddagen kom det opplysninger om at ingen hadde sett noen britiske fly. Dette spredte seg også som et rykte blant folk, og etter hvert begynte folk å vende hjem igjen. De fleste kom tilbake igjen samme dag eller i løpet av de neste to-tre dagene. Noen valgte nok også å heller bosette seg hos slektninger utenfor byen.

Kilde: Panikkdagen – lokalhistoriewiki.no

EA ADRESSE-OPPDATERES

B
NORGE P.P. PORTO BETALT
DISTRIBUERT AV POSTEN NORGE
posten

Ettersendes ikke ved varig adresseforandring,men returneres med opplysninger om riktig adresse.
Returadresse: ØVV, Pb. 77 Oppsal, 0619 Oslo

Kartet er produsert av Multiconsult for Oslo kommune, Bymiljøetaten.